

Pozitivan razvoj mladih, problematično korištenje društvenih mreža i roditeljski nadzor

---

Smrekar, Rea

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:413349>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-22**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Studij: Diplomski studij psihologije

Rea Smrekar

**POZITIVAN RAZVOJ MLADIH, PROBLEMATIČNO
KORIŠTENJE DRUŠTVENIH MREŽA I RODITELJSKI
NADZOR**

Diplomski rad

Mentorica: doc.dr.sc. Gabrijela Vrdoljak

Osijek, 2022.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

Studij: Diplomski studij psihologije

Rea Smrekar

POZITIVAN RAZVOJ MLADIH, PROBLEMATIČNO
KORIŠTENJE DRUŠTVENIH MREŽA I RODITELJSKI NADZOR

Diplomski rad

Društvene znanosti, polje psihologija, grana razvojna psihologija

Mentorica: doc.dr.sc. Gabrijela Vrdoljak

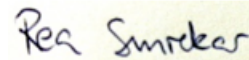
Osijek, 2022.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napisao/napisala te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s navođenjem izvora odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan/suglasna da Filozofski fakultet u Osijeku trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta u Osijeku, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 20.9.2022.

Rea Smrekar, 01222271244

Sadržaj

Uvod.....	1
Pozitivan razvoj mladih.....	1
5C model pozitivnog razvoja mladih.....	2
Društvene mreže.....	5
Roditeljski nadzor.....	6
Roditeljska kontrola.....	6
Roditeljsko ispitivanje.....	7
Otkrivanje adolescenata.....	7
Metoda.....	8
Cilj istraživanja.....	8
Problemi.....	8
Hipoteze.....	9
Sudionici.....	9
Instrumenti.....	10
Upitnik pozitivnih karakteristika mladih.....	10
Skala problematičnog korištenja društvenih mreža.....	10
Skala roditeljskog nadzora.....	11
Postupak.....	11
Rezultati.....	12
Rasprava.....	17
Odnos komponenti 5C modela i problematičnog korištenja društvenih mreža.....	17
Odnos roditeljskog nadzora i problematičnog korištenja društvenih mreža.....	19
Odnos roditeljskog nadzora i komponenti 5C modela.....	21
Mogućnost predviđanja problematičnog korištenja društvenih mreža na temelju komponenti 5C modela i roditeljskog nadzora.....	22
Doprinosi i implikacije istraživanja.....	26
Nedostaci, ograničenja i prijedlozi za buduća istraživanja.....	27
Zaključak.....	27
Literatura.....	29

Pozitivan razvoj mladih, problematično korištenje društvenih mreža i roditeljski nadzor

Cilj provedenog istraživanja bio je provjeriti odnos između komponenti 5C modela pozitivnog razvoja mladih, problematičnog korištenja društvenih mreža i roditeljskog nadzora. Današnja mladež naziva se „digitalnim domorocima“ jer korištenje interneta za njih od rođenja predstavlja svakodnevicu, a pojava društvenih mreža promijenila je način komunikacije. Iako korištenje društvenih mreža za adolescente može imati brojne prednosti, prekomjerno korištenje može imati negativne ishode, uključujući pojavu ovisnosti o internetu i društvenim mrežama. Pozitivan razvoj mladih stavlja naglasak na mlade ljude kao resurse kojima je potrebno omogućiti razvoj, a komponente 5C modela koje uključuju kompetenciju, karakter, samopouzdanje, brižnost i povezanost, mogu biti zaštitni čimbenici za pojavu problematičnog korištenja društvenih mreža. Također, adekvatan roditeljski nadzor povezan je s komponentama 5C modela i predstavlja zaštitni faktor za pojavu problematičnog korištenja društvenih mreža. Ovo istraživanje bavi se povezanošću komponenti 5C modela s problematičnim korištenjem društvenih mreža i roditeljskim nadzorom. Za prikupljanje podataka korišteni su Upitnik pozitivnih karakteristika mladih, Skala problematičnog korištenja društvenih mreža i Skala roditeljskog nadzora. Pri obradi podataka korišten je Pearsonov koeficijent korelacije i hijerarhijska regresijska analiza. Hipoteze postavljene u istraživanju djelomično su potvrđene. Komponente kompetencije, samopouzdanja i povezanosti te roditeljsko znanje pokazali su se značajno negativno povezanima s problematičnim korištenjem društvenih mreža, dok se pretjerana kontrola pokazala pozitivno povezanom s problematičnim korištenjem društvenih mreža. Nadalje, roditeljsko znanje, roditeljsko ispitivanje i otkrivanje mladih značajno su pozitivno povezani sa svim komponentama 5C modela pozitivnog razvoja mladih, roditeljska kontrola pozitivno je povezana s komponentama karaktera, brižnosti i povezanosti, a osjećaj pretjerane kontrole značajno je negativno povezan sa samopouzdanjem kod adolescenata. Značajnim pozitivnim prediktorima problematičnog korištenja društvenih mreža pokazali su se ženski spol i brižnost, dok se roditeljsko znanje pokazalo negativnim prediktorom. Iako istraživanje ima ograničenja, ono daje teorijski i praktični doprinos ističući važnost komponenti pozitivnog razvoja mladih i roditeljskog nadzora u prevenciji problematičnog korištenja društvenih mreža.

Ključne riječi: pozitivan razvoj mladih, društvene mreže, roditeljski nadzor

Positive Youth Development, Problematic Social Media Use and Parental Monitoring

The aim of this study was to examine the relation between factors of Positive Youth Development (PYD), problematic social media use and parental monitoring. Contemporary youth is called „digital natives“ because the use of the Internet has been part of their everyday life since birth, and the emergence of social media has changed the way they communicate. Although the use of social media can have many benefits for adolescents, excessive use can have negative outcomes, including the emergence of addiction to the Internet and social networks. Positive youth development emphasizes young people as resources that need to enable development, and the factors of the 5C model, which include competence, character, confidence, care and connection, can be protective factors for the problematic social media use. Also, adequate parental supervision is related to the factors of 5C model and represents a protective factor for problematic social media use. Current research examines the association of factors of the 5C model with problematic social media use and parental monitoring. The Positive Characteristics of Youth Questionnaire, The Scale of Problematic Social Media Use and the Parental Monitoring Scale were used to collect data. Pearson's correlation coefficient and hierarchical regression analysis were used for data processing. The set hypotheses in the research were partially confirmed. The factors of competence, confidence and connectedness and parental knowledge were found to be significantly negatively related to problematic social media use, while excessive control was found to be positively related to problematic social media use. Furthermore, parental knowledge, parental solicitation and youth disclosure are significantly positively related to all factors of the 5C model of positive youth development, parental control is positively related to the factors of character, care and connection, and the feeling overly controlled is significantly negatively related to confidence in adolescence. Female gender and care proved to be significant positive predictors of problematic social media use, while parental knowledge proved to be a negative predictor. Although the research has limitations, it makes a theoretical and practical contribution, highlighting the importance of the factors of positive youth development and parental monitoring in the prevention of problematic social media use.

Keywords: positive youth development, social media, parental monitoring

Uvod

Adolescencija predstavlja razvojno razdoblje između dječje i rane odrasle dobi, a obuhvaća pojam pojedinca koji se razvija tako da je sposoban preuzeti sve veću odgovornost, ali kojemu je i dalje potrebna veća zaštita nego odraslima (Sawyer i sur., 2018). U prošlom stoljeću, Svjetska zdravstvena organizacija definira razdoblje adolescencije koje obuhvaća osobe u dobi od 10 do 20 godina i započinje pubertetom (WHO, 1965). U prošlosti je kraj adolescencije uvelike bio definiran promjenama društvenih uloga, osobito onima povezanim ulaskom u bračnu zajednicu, no današnje vrijeme donosi određene promjene. Dob u kojoj se sklapa prvi brak premašila je 30 godina, a sve su učestalije i izvanbračne zajednice (Kiernan, 2021), stoga se ulazak u brak više nužno ne smatra granicom adolescencije i odrasle dobi. Budući da je prelazak u odraslu dob u suvremenom svijetu odgođen, Sawyer i sur. (2018) predlažu da dobni okvir adolescencije treba biti od 10. do 24. godine. Produženo razdoblje prelaska u odraslu dob popraćeno je promjenama u društvenom okruženju adolescenata koje oblikuju njihov stil života u budućnosti. Dakle, na adolescenciju se može gledati kao na razvojnu fazu u kojoj se stvaraju fizički, emocionalni, kognitivni, socijalni i ekonomski temelji za subjektivnu dobrobit u budućnosti (Patton i sur., 2016). Takav pogled uključuje nastojanje adolescenata da aktivno oblikuju svoje okruženje te da budu pokretači promjena i donositelji odluka unutar zajednice (Sawyer i sur., 2018), a jedan od takvih pogleda na adolescenciju predstavlja koncept pozitivnog razvoja mladih (eng. *Positive Youth Development – PYD*).

Pozitivan razvoj mladih

Pozitivan razvoj mladih suvremeni je pogled na mlade ljude koji sve više zamjenjuje uvjerenje da je adolescencija razdoblje u kojoj prevladavaju bura i stres, odnosno razdoblje u kojem se mladi obično upuštaju u rizična i destruktivna ponašanja. Koncept pozitivnog razvoja mladih naglašava plastičnost ljudskog razvoja (Lerner i sur., 2009) te na adolescente gleda kao na resurse s brojnim potencijalima koje je potrebno razviti (Roth i Brooks-Gunn, 2003). Potencijal za sustavnu promjenu ponašanja posljedica je odnosa između adolescenta i njemu važnih drugih, a osim prevencije nepoželjnih ponašanja, perspektiva pozitivnog razvoja mladih ukazuje da se razvoj adolescenata može usmjeriti i na promicanje poželjnih ishoda (Lerner i sur., 2009).

Koncept pozitivnog razvoja mladih može biti promatran na najmanje tri povezana, ali ipak različita načina. To su pozitivan razvoj mladih kao razvojni proces, pozitivan razvoj mladih kao primjer programa i organizacija za mlade usmjerenih na poticanje zdravog razvoja

mladih te pozitivan razvoj mladih kao filozofija, odnosno pristup programiranju mladih. Pogled na pozitivan razvoj mladih kao na pristup programiranju mladih konceptualizira pozitivan razvoj mladih u pogledu vještina, znanja te drugih osobnih i društvenih dobara potrebnih za uspješan prelazak iz adolescencije u odraslu dob (Hamilton, 1999). Heck i Subramaniam (2009) izdvojili su pet okvira u kojima se može promatrati pozitivan razvoj mladih kao filozofija, a to su model životnih vještina (Hendricks, 1996), model razvojnih sredstava (Benson i sur., 2006), model četiri osnovna elementa (Brendtro i sur., 1990), razvoj mladih u okviru aktivnosti u zajednici (Gambone i sur., 2002) te 5C model (Lerner i sur., 2005). Iako niti jedan od navedenih modela nije univerzalno primjenjiv, za 5C model postoji najviše empirijskih dokaza koji ukazuju na dobra psihometrijska svojstva konstrukta (Heck i Subramaniam, 2009).

5C model pozitivnog razvoja mladih

5C model predstavlja pet komponenti koje čine pozitivan razvoj mladih, a to su kompetencija, samopouzdanje, povezanost, karakter i brižnost (eng. *competence, confidence, connection, character, caring*) (Lerner i sur., 2005) te ove komponente predstavljaju sredstva za operacionalizaciju razvojnih karakteristika koje adolescenti trebaju kako bi postali uspješni članovi društva i doprinosili svojoj zajednici (Lerner i sur., 2011).

Kompetencija. Ova se komponenta odnosi na pozitivan pogled na vlastite postupke u društvenom, kognitivnom, strukovnom i akademskom području. Društvena kompetencija odnosi se na sposobnost stvaranja pozitivnih međuljudskih odnosa i rješavanja međuljudskih sukoba, a uključuje razvoj jasnog samoidentiteta te grupnog identiteta (Ma, 2006). Temelj kognitivne kompetencije predstavljaju kritičko i kreativno razmišljanje. Kritičko razmišljanje odnosi se na rasuđivanje i donošenje zaključaka, a kreativno razmišljanje odnosi se na razmišljanje „izvan okvira“, procjenu različitih ideja te generiranje novih i praktičnih rješenja za određeni problem (Sun i Lau, 2006). Kritičko razmišljanje pozitivno je povezano s intelektualnim razvojem adolescenata (Phan, 2009) te s kritičnijim pristupom medijima i medijskim porukama, što smanjuje vjerojatnost internalizacije iskrivljenih poruka o idealima ljepote (Irving i sur., 1998). Također, razvijeno kritičko mišljenje povezano je s manjom namjerom konzumiranja štetnih supstanci u budućnosti (Scull i sur., 2010). Kreativno razmišljanje povezano je s višom razinom unutarne kontrole i samoprihvatanja (Pufal-Struzik, 1998), kao i s psihosocijalnim razvojem i razvojem identiteta (Zhang, 2008). Strukovna kompetencija podrazumijeva radne navike te izbor budućeg zanimanja, dok se akademska kompetencija odnosi na školske ocjene, prisutnost na nastavi i rezultate na testovima znanja (Lerner i sur., 2005).

Samopouzdanje. Ova komponenta podrazumijeva unutarnji osjećaj vlastite vrijednosti i samoučinkovitosti i odnosi se na opći dojam o sebi (Lerner i sur., 2005). Važnost samopouzdanja u određenom području kod adolescenata se mijenja tijekom vremena. Tako su mlađi adolescenti usmjereniji na razvoj tjelesnog i društvenog samopouzdanja, dok je za starije adolescente važnije intelektualno, moralno, romantično i kreativno samopouzdanje. Potreba za samopouzdanjem u akademskom području ostaje važna tijekom cijele adolescencije (Lerner, 2007; prema Arnold, 2018). Nadalje, samopouzdanje je povezano sa sličnim konstruktima, poput samopoštovanja i samoefikasnosti. Koncept samopoštovanja općenito se odnosi na pojedinačev stav prema sebi (James, 1890; prema Pyszczynski i sur., 2004). Istraživanja pokazuju da je viša razina samopoštovanja u adolescenciji povezana s boljim školskim uspjehom (Marsh i Craven, 2006), kao i da ima dugoročan učinak na mentalno zdravlje u odrasloj dobi (Steiger i sur., 2014). Samoefikasnost se odnosi na pojedinačevu percipiranu sposobnost učenja ili izvođenja zadatka na određenoj razini (Bandura, 1997; prema Schunk i Meece, 2006). Ona predstavlja kognitivni proces koji doprinosi zdravom funkcioniranju, a na doživljaj samoefikasnosti mogu utjecati različiti čimbenici povezani s obitelji, vršnjacima i školom (Schunk i Meece, 2006).

Povezanost. Ova se komponenta odnosi na uzajamne pozitivne veze koje adolescent treba imati s vršnjacima, obitelji, školom i zajednicom (Lerner i sur., 2005). Jedna od važnih promjena koja se događa u adolescenciji upravo je pojava društvenih odnosa izvan obiteljske zajednice (Larson i sur., 1996). U ovom se razdoblju adolescenti uključuju u složenije društvene interakcije te vršnjaci imaju utjecaj na njihovo ponašanje (Burnett i Blakemore, 2009). Istraživanja socijalnih mreža ukazuju da prijateljstva u adolescenciji mogu imati snažan utjecaj na zdravlje i razvoj (Hill i sur., 2015). Na primjer, druženje sa zdravim adolescentima koji općenito pokazuju pozitivno raspoloženje i ponašanja može biti zaštitni čimbenik ranjivijim adolescentima za razvoj mentalnih bolesti i upuštanje u rizična ponašanja (Lamblin i sur., 2017). Istraživanje Josea i sur. (2012) pokazalo je da postoji povezanost između socijalne povezanosti i dobrobiti kod mladih ljudi. Iako su svi aspekti socijalne povezanosti pozitivno povezani s dobrobiti, posebnu ulogu u dobrobiti kod mladih ima obiteljska povezanost. Istraživanje koje je provela Cavanagh (2008) pokazalo je da su obiteljska povezanost i kvaliteta obiteljskih odnosa povezani s manje emocionalnog distresa kod adolescenata, s manjom vjerojatnosti korištenja opojnih tvari, kao i s pozitivnom prilagodbom općenito (Jacobson i Rowe, 1999). Važnu ulogu u dobrobiti kod adolescenata ima i povezanost u školskom kontekstu. U konkretnom istraživanju Josea i sur. (2012) naglasak je stavljen na percipirani

odnos s učiteljima što može ukazivati na važnost povezanosti sa značajnom odraslom osobom, koja nije roditelj, a koja se brine za adolescenta i poštuje ga. Nadalje, pripadnost određenoj zajednici pokazala se zaštitnim čimbenikom za lošu sliku o vlastitom tijelu, emocionalni distres, korištenje opojnih sredstava, izostajanje s nastave i neželjenu trudnoću (Resnick i sur., 1993). Adolescenti koji izvještavaju o visokoj povezanosti u svim domenama mogu imati dodatne pozitivne učinke na vlastitu dobrobit, uz one koji su povezani sa specifičnim domenama (Jose i sur., 2012).

Karakter. Ova komponenta odnosi se na moralne vrijednosti, integritet, unutarnje vrijednosti, poštivanje društvenih i kulturnih normi te na posjedovanje standarda ispravnog ponašanja (Lerner i sur., 2005). Peterson i Seligman (2004) predložili su model koji kategorizira snage karaktera u šest dimenzija: mudrost i znanje, hrabrost, humanost, pravda, umjerenost i transcendencija. Mudrost i znanje uključuju pozitivne osobine povezane sa stjecanjem i korištenjem informacija u službi dobrog života, odnosno, to su kognitivne snage. Snaga hrabrosti podrazumijeva volju za postizanjem ciljeva unatoč vanjskim ili unutarnjim preprekama koje se mogu pojaviti. Humanost se odnosi na pozitivne osobine koje se očituju u brižnim odnosima s drugima, odnosno, u dispozicijama za brigu i prijateljstvo. Nadalje, dimenzija snage pravde slična je dimenziji humanosti. Ipak, humanost podrazumijeva odnose jedan na jedan, dok se snage pravde smatraju široko međuljudskima, to jest, relevantnima za optimalnu interakciju između pojedinca i grupe ili zajednice. Umjerenost je snaga karaktera koja ljude štiti od različitih pretjeranosti, uključujući mržnju, oholost, neisplativa kratkoročna zadovoljstva te emocionalne krajnosti, na način da ublaži aktivnosti, a ne da ih u potpunosti zaustavi. Posljednja dimenzija, transcendencija, provlači se kroz sve prethodne dimenzije, a odnosi se na mogućnost pojedinca da stvori veze sa širim svijetom i svemirom, te tako da smisao svome životu. Ova se kategorija zapravo odnosi na duhovnost, koja može biti različito definirana, ali se uvijek odnosi na vjerovanje i predanost nečemu nematerijalnome (Peterson i Seligman, 2004). Istraživanja pokazuju da snage karaktera predstavljaju zaštitne čimbenike za razvoj internaliziranih i eksternaliziranih problema u adolescenciji, uključujući depresiju i suicidalnost (Kim i sur., 2018). Osim toga, snage karaktera povezane su sa zadovoljstvom životom, subjektivnom dobrobiti i akademskim uspjehom (Park, 2009).

Brižnost. Ova komponenta podrazumijeva empatiju za druge ljude (Lerner i sur., 2005). Sposobnosti povezane s empatijom javljaju se u ranom djetinjstvu te se razvijaju tijekom godina, a adolescencija je razdoblje koje je za razvoj empatije posebno važno (McDonald i Messinger, 2011). Razvoj apstraktnog mišljenja, povećana sposobnost regulacije emocija te

promjene u moralnom rasuđivanju koje se događaju u adolescenciji važni su za razvoj empatije (Eisenberg i sur., 2006). Također, empatijom se može eksperimentalno manipulirati ili ju mijenjati poučavanjem i vježbom tijekom relativno kratkih vremenskih razdoblja, što može omogućiti više razine empatije kod većine ljudi (Allemand i sur., 2015). Istraživanja pokazuju da adolescenti koji svakodnevno obraćaju pažnju na svoje i tuđe emocije imaju višu razinu empatije, odnosno bolje razumiju tuđe emocije (Rieffe i Camodeca, 2016). Također, empatičniji adolescenti češće brane svoje vršnjake u različitim situacijama (Nickerson i sur., 2008). S druge strane, adolescenti koji pokazuju sklonost nasilnom ponašanju imaju niže razine empatije (Rieffe i Camodeca, 2016). Dakle, više razine empatije povezane su sa prosocijalnim ponašanjem.

Sve su komponente 5C modela u interakciji te je za adolescente poželjan pozitivan razvoj u svakoj od njih (Dukakis i sur., 2009). Adolescenti koji ostvare pozitivan razvoj u svim komponentama 5C modela opisani su kao „uspješna mladež“ (King i sur., 2005) koja doprinosi sebi, obitelji i zajednici (Lerner, 2004) te kao mladež koja se puno rjeđe upušta u rizična i problematična ponašanja (Phelps i sur., 2007).

Društvene mreže

Današnja mladež naziva se i „digitalnim domorocima“ jer nisu iskusili život bez interneta te je korištenje interneta za njih oduvijek bila svakodnevica i dio socijalizacijskog procesa (Marc, 2001). Razvoj društvenih mreža promijenio je način komunikacije među ljudima i povećao količinu vremena koju mladi provode pred ekranima (Pantić, 2014). U suvremenom svijetu, adolescenti na internetu provode u prosjeku više od sedam sati na dan (Elsaesser i sur., 2017). Društvene mreže odnose se na virtualne zajednice u kojima pojedinac kreira svoj profil te može dijeliti sadržaje i komunicirati s ljudima koje poznaje, ali i s onima koje ne poznaje u stvarnom životu (Boyd i Ellison, 2007). Prema broju aktivnih korisnika na mjesečnoj razini, uvjerljivo najuspješnija društvena mreža je *Facebook*, s više od 2.9 milijardi korisnika, a na popisu najkorištenijih društvenih mreža našli su se i *YouTube*, *Instagram* i *TikTok* (Statista Research Department, 2022). Istraživanja pokazuju da korištenje društvenih mreža kod adolescenata može imati različite prednosti, uključujući medijsku pismenost, razvoj kreativnosti, pozitivne ishode obrazovanja, sudjelovanje u građanskim dužnostima (Collin i sur., 2011) te da je korištenje društvenih mreža kod adolescenata prediktor sreće i zadovoljstva životom (Dogan, 2016). Ipak, pretjerano korištenje društvenih mreža može izazvati ovisnost, posebno kod mladih osoba (Enrique, 2010). Ovisnost o društvenim mrežama vrsta je ovisnosti o internetu te pripada podvrsti ovisnosti o online odnosima (Young, 1999). Definira se kao

preokupiranost društvenim mrežama, kao snažna motivacija za korištenje društvenih mreža, te kao aktivnost kojoj se posvećuje toliko vremena i truda da to narušava druge društvene aktivnosti, školu/posao, međuljudske odnose i/ili psihičko zdravlje i dobrobit (Schou Andreassen i Pallesen, 2014). Simptomi ovisnosti o društvenim mrežama slični su simptomima koje doživljavaju ovisnici o supstancama i drugim ponašanjima, a uključuju promjene raspoloženja, preokupiranost, razvoj tolerancije, simptome sustezanja, sukobljavanje i česti recidiv (Griffiths, 2005). Prekomjerno korištenje interneta, uključujući korištenje društvenih mreža, može imati različite negativne posljedice poput socijalnog povlačenja, samozanemarivanja i obiteljskih problema (Cash i sur., 2012). Također, prekomjerno korištenje društvenih mreža negativno je povezano s komponentama 5C modela pozitivnog razvoja mladih. Naime, istraživanja ukazuju da su kompetentnost i brižnost kod mladih ljudi negativno povezani s problematičnim korištenjem društvenih mreža (Yu i Shek., 2021). Nadalje, adolescenti koji imaju nisko samopouzdanje češće se upuštaju u problematično korištenje društvenih mreža i interneta (Andreassen i sur., 2013), dok se adolescenti koji imaju jak karakter, odnosno internalizirane standarde ispravnog ponašanja, uspijevaju oduprijeti pritisku vršnjaka, pa tako i prekomjernom korištenju interneta (Catalano i sur., 2004). Također, adolescenti koji imaju pozitivne odnose s roditeljima i drugim odraslim osobama rjeđe iskušavaju negativne posljedice korištenja društvenih mreža (Schou Andreassen i Pallesen, 2014), Ovi nalazi ukazuju da komponente pozitivnog razvoja mladih predstavljaju zaštitne čimbenike za prekomjerno korištenje društvenih mreža (Yu i Shek., 2021).

Roditeljski nadzor

Uz komponente pozitivnog razvoja, zaštitni čimbenik za problematično korištenje društvenih mreža može biti i pravilan roditeljski nadzor (Martins i sur., 2020). Roditeljski nadzor odnosi se na skup roditeljskih ponašanja koja uključuju praćenje i usmjeravanje pažnje na aktivnosti adolescenta te mjesta na kojima boravi (Dishion i McMahon, 1998). Kerr i Stattin (2000) zaključili su da se pojam roditeljskog nadzora definira kao znanje o aktivnostima adolescenta te su pojam nadzora redefinirali u pojam roditeljskog znanja. Također, zaključili su da postoje tri izvora putem kojih roditelji mogu doći do informacija o aktivnosti adolescenta, a to su roditeljska kontrola, roditeljsko ispitivanje i otkrivanje adolescenta.

Roditeljska kontrola

Roditeljska kontrola može se podijeliti na psihološku i bihevioralnu kontrolu (Barber, 1996). Pritom se psihološka kontrola odnosi na kontroliranje mladih iskorištavanjem njihovih

emocionalnih i psiholoških potreba, na primjer, izazivanjem krivnje ili posramljivanjem. Također, ovaj oblik kontrole uključuje odbacivanje i hladnoću u odnosu. S druge strane, bihevioralna se kontrola odnosi na kontrolu ponašanja kod adolescenata. Ona podrazumijeva roditeljsko postavljanje jasnih pravila kojih se adolescent mora pridržavati (Stattin i Kerr, 2000). Dok je psihološka kontrola povezana s negativnim ishodima kod mladih, poput negativne slike o sebi, smanjene autonomije i razvoja internaliziranih problema, bihevioralna kontrola povezana je s pozitivnim ishodima jer mladi razvijaju strategije samoregulacije (Barber, 1996). Ipak, i visoku razinu bihevioralne kontrole adolescenti mogu protumačiti kao napad na vlastitu privatnost te u tom slučaju može imati negativne ishode (Dietvorst i sur., 2018).

Roditeljsko ispitivanje

Roditeljsko ispitivanje odnosi se na roditeljsko propitkivanje adolescenta o aktivnostima kojima se bavi, slobodnom vremenu i događajima u školi (Stattin i Kerr, 2000). Ovakav se oblik nadzora pokazao dobrom strategijom za adolescente koji provode manje vremena pod direktnim nadzorom roditelja. Naime, istraživanje Lairda i sur. (2010) pokazalo je da je razina roditeljskog ispitivanja negativno povezana s razinom antisocijalnog ponašanja, te je povezanost bila jača kod adolescenata koji provode manje vremena s roditeljima. Iako može biti učinkovit način praćenja adolescenata, roditeljsko ispitivanje, kao i kontrola, može biti protumačeno invazivnim za privatnost adolescenta i rezultirati negativnim ishodima (Dietvorst i sur., 2018).

Otkrivanje adolescenata

Za razliku od ispitivanja i kontrole koji predstavljaju roditeljske oblike nadzora, otkrivanje adolescenata odnosi se na samovoljno adolescentsko iznošenje informacija o prijateljima, školi, slobodnom vremenu i drugim aktivnostima (Stattin i Kerr, 2000). Količina informacija koju će mladi podijeliti s roditeljima pozitivno je povezana s autoritativnim stilom roditeljstva (Darling i sur., 2006) i kvalitetom odnosa između roditelja i adolescenta (Özaslan i sur., 2021), dok je negativno povezana sa sudjelovanjem u neodobravanim ponašanjima (Darling i sur., 2006). Istraživanja pokazuju da roditelji od adolescenata očekuju da im se povjere ukoliko su se našli u rizičnoj i nepromišljenoj situaciji, kao što je konzumacija alkohola, pušenje cigareta ili korištenje supstanci, dok smatraju da im nisu dužni govoriti o osobnim aktivnostima koje ulaze u provođenje slobodnog vremena, kao ni o osjećajima (Smetana i sur., 2006).

Svi od navedenih aspekata roditeljskog nadzora negativno su povezani s problematičnim ponašanjem adolescenata, uključujući i ponašanja na internetu (Martins i sur., 2020) te su pozitivno povezani s komponentama pozitivnog razvoja mladih (Kerr i Stattin, 2000). Međutim, među navedenim izvorima roditeljskog znanja, otkrivanje mladih pokazalo se najboljim prediktorom problematičnog ponašanja, dok se za roditeljsku kontrolu i roditeljsko ispitivanje pokazalo da ponekad mogu biti previše nametljive za osobne granice adolescenata (Stattin i Kerr, 2000). Također, adolescenti ponekad percipiraju da ih njihovi roditelji pretjerano kontroliraju i da nemaju nikakvu slobodu i autonomiju. U tom slučaju, osjećaj prevelike kontrole od strane roditelja negativno je povezan s pozitivnim razvojem mladih (Kerr i Stattin, 2000), te pozitivno povezan s problematičnim korištenjem društvenih mreža. Naime, ukoliko su roditelji pretjerano strogi u vezi pravila oko korištenja interneta i društvenih mreža, velika je vjerojatnost da će ih adolescent koristiti izvan doma, kod prijatelja ili na drugim mjestima gdje nisu pod nadzorom (Liau i sur., 2008). Manjak roditeljskog nadzora povezan je s većom količinom vremena koju adolescenti provode koristeći internet i društvene mreže (Sun i sur., 2005), a prekomjerno korištenje povećava vjerojatnost za ovisnost (Enrique, 2010).

Metoda

Cilj istraživanja

Ispitati odnos između komponenti pozitivnog razvoja mladih, problematičnog korištenja društvenih mreža i roditeljskog nadzora.

Problemi

P1: Ispitati postoji li povezanost i koji je smjer povezanosti između problematičnog korištenja društvenih mreža i komponenti 5C modela pozitivnog razvoja mladih (kompetencija, samopouzdanje, karakter, brižnost, povezanost).

P2: Ispitati postoji li povezanost i koji je smjer povezanosti između komponenti roditeljskog nadzora (roditeljsko znanje, otkrivanje adolescenta, roditeljsko ispitivanje, roditeljska kontrola i osjećaj prevelike kontrole od strane roditelja) i problematičnog korištenja društvenih mreža.

P3: Ispitati postoji li povezanost i koji je smjer povezanosti između roditeljskog nadzora i komponenti 5C modela pozitivnog razvoja mladih.

P4: Ispitati mogućnost predviđanja problematičnog korištenja društvenih mreža na temelju roditeljskog nadzora i komponenti 5C modela pozitivnog razvoja mladih.

Hipoteze

H1: Problematično korištenje društvenih mreža bit će značajno negativno povezano s komponentama 5C modela pozitivnog razvoja mladih (kompetencija, samopouzdanje, karakter, brižnost, povezanost).

H2: Roditeljsko znanje bit će značajno negativno povezano s problematičnim korištenjem društvenih mreža.

H2a: Roditeljska kontrola, roditeljsko ispitivanje i otkrivanje mladih bit će značajno negativno povezani s problematičnim korištenjem društvenih mreža.

H2b: Osjećaj prevelike kontrole nad adolescentom od strane roditelja bit će značajno pozitivno povezan s problematičnim korištenjem društvenih mreža.

H3a: Roditeljsko znanje, roditeljsko ispitivanje, roditeljska kontrola i otkrivanje mladih roditeljima bit će značajno pozitivno povezani s komponentama 5C modela pozitivnog razvoja mladih.

H3b: Osjećaj prevelike kontrole nad adolescentom od strane roditelja bit će značajno negativno povezan s komponentama pozitivnog razvoja mladih.

H4: Roditeljsko znanje, roditeljsko ispitivanje, roditeljska kontrola i otkrivanje mladih roditeljima te komponente 5C modela pozitivnog razvoja mladih bit će značajni negativni prediktori problematičnog korištenja društvenih mreža.

Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo 313 učenika prvih razreda srednjih škola iz Osječko-baranjske i Vukovarsko-srijemske županije, od kojih je 195 ženskog spola (62.3%), 112 muškog spola (35.8%), a 6 sudionika (0.02%) se nije htjelo izjasniti. Raspon dobi bio je od 14 do 16 godina, a prosječna dob sudionika iznosila je 15.17 godina. Uzorak je odabran slučajnim odabirom razreda iz škola s područja grada Osijeka i Vinkovaca. Sudjelovali su učenici iz 12 srednjih škola. To su Zdravstvena i veterinarska škola dr. Andrije Štampara Vinkovci (19.8% sudionika), Medicinska škola Osijek (18.5% sudionika), I. gimnazija Osijek (17.6% sudionika), II. gimnazija Osijek (12.1% sudionika), Elektrotehnička i prometna škola Osijek (7.3% sudionika), Trgovačka i komercijalna škola "Davor Milas" (6.7% sudionika), III. gimnazija Osijek (6.1% sudionika), Obrtnička škola Osijek (5.1% sudionika), Škola primijenjene

umjetnosti i dizajna Osijek (3.2% sudionika), Strojarska tehnička škola Osijek (2.6% sudionika) te Ekonomska i upravna škola Osijek (0.6% sudionika).

Instrumenti

Demografskim upitnikom prikupljene su informacije o spolu, dobi, mjestu stanovanja sudionika, školi koju sudionici pohađaju, školskom uspjehu, socio-ekonomskom statusu i odnosu njihovih roditelja.

Upitnik pozitivnih karakteristika mladih (eng. Positive Youth Development Questionnaire, PYD-SF; Geldhof i sur., 2014) koristio se za procjenu pozitivnih razvojnih karakteristika. Upitnik čine 34 čestice koje su raspoređene u pet subskala, a to su subskale kompetencije (npr. *Jako dobro izvršavam školske zadatke*), samopouzdanja (npr. *Zadovoljan/a sam sobom većinu vremena*), karaktera (npr. *Radim ono što mislim da je ispravno čak i ako me vršnjaci ismijavaju*), brižnosti (npr. *Ražalosti me vidjeti osobu koja nema prijatelje*) i povezanosti (npr. *Ja sam važan/na član/ica svoje obitelji*). Subskale koje mjere kompetenciju, samopouzdanje i brižnosti sadrže šest čestica, dok subskale karaktera i povezanosti sadrže osam čestica. Sudionici izražavaju svoje mišljenje o tvrdanjama na skalama Likertovog tipa od pet stupnjeva za svaku od čestica na svim subskalama, pri čemu je kod subskala kompetencije, samopouzdanja i povezanosti 1= izrazito se ne slažem, a 5 = u potpunosti se slažem), za subskalu karaktera vrijedi 1 = nije važno, a 5 = važno, dok za subskalu brižnosti vrijedi 1 = uopće ne, a 5 = u potpunosti. Ukupan rezultat oblikuje se kao zbroj procjena unutar svake subskale ili kao aritmetička vrijednost procjena unutar svake subskale. Najniži rezultat na skali može iznositi 34, dok najviši mogući rezultat iznosi 170, pri čemu viši rezultat ukazuje na jače razvijenu pozitivnu karakteristiku kod sudionika. Koeficijent unutarnje konzistencije za subskalu kompetencije kreće se u rasponu od $\alpha = .80$ do $\alpha = .86$, za subskalu samopouzdanja kreće se od $\alpha = 0,80$ do $\alpha = 0,92$, za subskalu karaktera od $\alpha = .89$ do $\alpha = .93$, za subskalu brižnosti od $\alpha = .80$ do $\alpha = .88$, te se za subskalu povezanosti kreće u rasponu od $\alpha = .89$ do $\alpha = .92$. Upitnik je preveden na hrvatski jezik metodom dvostruko slijepog prijevoda.

Skala problematičnog korištenja društvenih mreža (Jovičić Burić i sur., 2021) korištena je za procjenu problematičnog korištenja društvenih mreža kod adolescenata. Ova skala predstavlja hrvatsku inačicu skale Compulsive Internet Use Scale (CIUS; Meerkerk i sur., 2009). Skalu čini 14 čestica (npr. *Koliko ti je često teško prestati koristiti društvene mreže?*). Sudionici odgovaraju o čestini na skali od pet stupnjeva (nikada, rijetko, ponekad, često i vrlo često). Ukupan rezultat na skali formiran je kao zbroj odgovora na svim česticama, pri čemu je rijetko=1, a vrlo često=5. Minimalan rezultat iznosi 14, a maksimalan rezultat iznosi 70, pri

čemu viši rezultat na skali ukazuje na problematičnije korištenje društvenih mreža, odnosno na pretjerano korištenje i razmišljanje o korištenju društvenih mreža. Koeficijent unutarnje konzistencije za cijelu skalu iznosi $\alpha=.94$.

Skala roditeljskog nadzora (eng. Parental Monitoring; Kerr i Stattin, 2000; Stattin i Kerr, 2000;) koristila se za procjenu roditeljskih ponašanja u vezi nadgledanja adolescenata. Skala sadrži 27 čestica koje su podijeljene u pet subskala (roditeljsko znanje, otkrivanje adolescenta, roditeljsko ispitivanje, roditeljska kontrola i osjećaj prevelike kontrole od strane roditelja). Prva je subskala roditeljskog znanja o aktivnostima adolescenta. Sastoji se od 6 čestica (npr. Znaju li tvoji roditelji što radiš u slobodno vrijeme?). Sljedeće tri subskale odnose se na načine kojim roditelji dolaze do znanja o aktivnostima adolescenta. To su otkrivanje adolescenta, roditeljsko ispitivanje te roditeljska kontrola. Subskala otkrivanja adolescenta sastoji se od 5 čestica (npr. Tajiš li svojim roditeljima mnogo toga što radiš u slobodno vrijeme?). Subskala roditeljskog ispitivanja sastoji se od 6 čestica (npr. Koliko te često tvoji roditelji pitaju gdje si bio/la i što si radio/la poslije škole?). Subskala roditeljske kontrole sastoji se od 5 čestica (npr. Ako si bio vani do kasno u noć, zahtijevaju li tvoji roditelji objašnjenje što si radio/la i s kime si bio/la?). Posljednja subskala odnosi se na osjećaj prevelike kontrole nad adolescentom od strane roditelja, a sastoji se od 5 čestica (npr. Imaš li osjećaj da tvoji roditelji zahtijevaju da sve znaju?). Za svaku subskalnu, sudionici odgovaraju na tri skale (A, B, C) od pet stupnjeva, pri čemu 1=nikada; ne, nikada; nije se dogodilo; gotovo sve zadržim za sebe; ništa; nije se dogodilo; ne; gotovo nikada; dok je 5=gotovo uvijek; da, uvijek; većinu vremena; kažem gotovo sve; jako puno; većinu vremena; nekoliko puta tjedno. Kod svakog je pitanja naznačeno treba li odgovoriti A, B ili C skalom. Na svim subskalama, rezultat se formira kao zbroj odgovora na česticama ili kao aritmetička sredina, nakon rekodiranja pojedinih čestica. Viši rezultati na subskalama ukazuju na veću razinu roditeljskog znanja, otkrivanja adolescenta, roditeljskog ispitivanja, roditeljske kontrole i osjećaja prevelike kontrole od strane roditelja. Koeficijent unutarnje konzistencije za subskalnu roditeljskog znanja kreće se u rasponu od $\alpha=.85$ do $\alpha=.86$, za skalnu otkrivanja adolescenta kreće se od $\alpha=.78$ do $\alpha=.81$., za subskalnu roditeljskog ispitivanja kreće se od $\alpha=.70$ do $\alpha=.77$, za subskalnu roditeljske kontrole kreće se u rasponu od $\alpha=.77$ do $\alpha=.82$ te za subskalnu prevelike kontrole od strane roditelja $\alpha=.82$.

Postupak

Istraživanje je provedeno u sklopu projekta Testiranje 5C modela pozitivnog razvoja mladih: tradicionalno i digitalno mobilno mjerenje (P.R.O.T.E.C.T.) te su ga odobrili Etičko povjerenstvo Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu te Etičko

povjerenstvo Filozofskog fakulteta u Osijeku. Za sudjelovanje u istraživanju tražila se suglasnost roditelja. Budući da se radi o longitudinalnom istraživanju, sudionici su u istraživanju sudjelovali pod šiframa. Šifra sudionika formirala se od drugog slova imena, prvog i trećeg slovo prezimena te broja koji predstavlja dan u datumu rođenja, a osobni podaci sudionika ostali su anonimni. Istraživanje je provedeno online putem *SurveyMonkey* obrasca u srednjim školama. Ovisno o dostupnosti informatičke opreme i interneta, sudionici su upitnike ispunjavali za vrijeme sata razredne zajednici ili za vrijeme sata informatike. Stručni suradnici u školama dobili su uputu koju su dali sudionicima istraživanja. Za ispunjavanje upitnika sudionicima je bilo potrebno oko 30 minuta, a sudjelovanje u istraživanju bilo je dobrovoljno te su sudionici mogli odustati od sudjelovanja u svakom trenutku.

Rezultati

Radi provjere preduvjeta za korištenje parametrijskih statističkih postupaka, provjereno je postoji li značajno odstupanje varijabli od normalne distribucije. Proveden je Kolmogorov–Smirnovljev test te je utvrđeno da distribucije na svim skalama, osim na skali Problematično korištenje društvenih mreža, značajno odstupaju od normalne distribucije. Kline (2011) navodi da su apsolutne vrijednosti asimetričnosti i zakrivljenosti kriteriji za normalnu distribuciju, stoga su provjerene njihove vrijednosti. Pokazalo se da se vrijednosti indeksa asimetričnosti kreću u rasponu od -0.98 do 0.76 , dok se vrijednosti indeksa zakrivljenosti kreću u rasponu od -0.56 do 1.24 . Budući da je apsolutna vrijednost indeksa asimetričnosti manja od 3, a apsolutna vrijednost zakrivljenosti manja od 8, dobiveni rezultati ukazuju na normalnu distribuciju, stoga je opravdano koristiti parametrijske statističke postupke (Kline, 2011). U Tablici 1. prikazani su deskriptivni statistički podaci za sve varijable koje su korištene u istraživanju.

Tablica 1.

Deskriptivni podaci za varijable pozitivnog razvoja mladih, problematično korištenje društvenih mreža i roditeljskog nadzora

	M	SD	min	max
Kompetencija	3.52	.643	1.17	5.00
Karakter	3.93	.590	1.63	5.00
Samopouzdanje	3.73	.859	1.00	5.00
Brižnost	4.15	.808	1.00	5.00
Povezanost	3.64	.686	1.63	5.00
Problematično korištenje društvenih mreža	39.04	10.998	14.00	70.00
Roditeljsko znanje	3.95	1.055	1.00	5.00
Otkrivanje mladih	3.03	.611	1.00	5.00
Roditeljsko ispitivanje	3.42	.987	1.00	5.00
Roditeljska kontrola	3.80	1.001	1.00	5.00
Osjećaj prevelike kontrole od strane roditelja	2.59	.748	1.00	5.00

Napomena. N=313

Najrazvijenijom osobinom u uzorku pokazala se komponenta brižnosti, a slijedi ju komponenta snage karaktera. Komponente samopouzdanja i povezanosti imaju približno slične vrijednosti i nalaze se na sredini raspona, dok se komponenta kompetencije pokazala najmanje razvijenom. Istraživanje Gomez-Baye i sur. (2022) provedeno na uzorku hrvatskih srednjoškolaca i studenata preddiplomskog studija ukazuje na jednake rezultate. Visoke razine brižnosti karakteristične su za razdoblje adolescencije zbog razvojnih promjena povezanih s razvojem empatije (Eisenberg i sur., 2006). Roditeljsko znanje pokazalo se relativno visokim. Od specifičnih oblika nadzora, u uzorku je najizraženija roditeljska kontrola, dok je otkrivanje mladih najmanje izraženo. Osjećaj pretjerane kontrole od strane roditelja relativno je nizak. U istraživanju Kerr i sur. (2010) dobivene su slične vrijednosti, koje upućuju na visoke razine roditeljskog znanja i roditeljske kontrole, međutim, otkrivanje mladih izraženije je od roditeljskog ispitivanja. Problematično korištenje društvenih mreža u uzorku pokazalo se nešto višim nego u ranijim istraživanjima. U istraživanju Jovičić Burić i sur. (2021) prosječan rezultat na Skali iznosio je 32.1.

U svrhu provjere povezanosti komponenti pozitivnog razvoja mladih, roditeljskog nadzora i problematičnog korištenja društvenih mreža, korišten je Pearsonov koeficijent korelacije, a rezultati su prikazani u Tablici 2.

Tablica 2.*Interkorelacije varijabli pozitivnog razvoja mladih, problematičnog korištenja društvenih mreža, roditeljskog nadzora, spola i vrste škole*

Varijable	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
1. Kompetencija	.27**	.55**	.14*	.55**	-.19**	.17**	.19**	.21**	-.01	-.01	-.22**	.08
2. Karakter	-	.32**	.68**	.46**	-.09	.51**	.36**	.43**	.40**	-.10	.16*	-.13*
3. Samopouzdanje		-	.18**	.67**	-.17**	.33**	.17**	.17**	.04	-.13**	-.13*	.10
4. Brižnost			-	.38**	.09	.42**	.28**	.38**	.32*	-.08	.27**	-.08
5. Povezanost				-	-.16**	.42**	.27**	.37**	.12*	-.10	-.02	.10
6. Problematično korištenje društvenih mreža					-	-.14*	-.05	.02	.04	.18**	.25**	.06
7. Roditeljsko znanje						-	.37**	.50**	.41**	-.08	.12*	.04
8. Otkrivanje mladih							-	.57**	.35**	.13*	.00	-.14*
9. Roditeljsko ispitivanje								-	.49**	.08	.23**	-.05
10. Roditeljska kontrola									-	.27**	.23**	-.04
11. Pretjerana kontrola od strane roditelja										-	.07	.04
12. Spol sudionika											-	-.08
13. Vrsta škole												-

Napomena. **p < .01; *p < .05

Kao što je pretpostavljeno prvom hipotezom, kompetencija, samopouzdanje i povezanost negativno su povezani s problematičnim korištenjem društvenih mreža kod mladih. Ipak, komponente brižnosti i karaktera pokazale su se nepovezanim s problematičnim korištenjem društvenih mreža, stoga je prva hipoteza samo djelomično potvrđena. Roditeljsko znanje pokazalo se značajno negativno povezanim s problematičnim korištenjem društvenih mreža, čime je druga hipoteza potvrđena. Ipak, različiti oblici roditeljskog nadzora koji uključuju roditeljsku kontrolu, roditeljsko ispitivanje te otkrivanje mladih nisu značajno povezani s problematičnim korištenjem društvenih mreža, stoga je ova hipoteza odbačena. Nadalje, pokazalo se da je osjećaj prevelike kontrole nad adolescentom od strane roditelja značajno pozitivno povezan s problematičnim korištenjem društvenih mreža te je ova hipoteza potvrđena. Roditeljsko znanje, roditeljsko ispitivanje i otkrivanje mladih pozitivno su povezani s komponentama pozitivnog razvoja mladih. Ipak, komponenta roditeljske kontrole pozitivno je povezana s komponentama karaktera, brižnosti i povezanosti, dok s komponentama kompetencije i samopouzdanja nije značajno povezana, stoga je treća hipoteza djelomično potvrđena. Osjećaj prevelike kontrole nad adolescentom od strane roditelja značajno je negativno povezan samo s komponentom samopouzdanja, dok nije značajno povezan s ostalim komponentama pozitivnog razvoja mladih.

U svrhu provjere četvrte hipoteze, provedena je regresijska analiza. Prije njene provedbe, provjereno je postoji li među varijablama multikolinearnost. Kako bi se to utvrdilo, provjerene su vrijednosti tolerancije i vrijednosti faktora povećanja varijance (VIF). Vrijednosti tolerancije koje su manje od 0.10 te vrijednosti faktora povećanja varijance koji su veći od 10 ukazuju na multikolinearnost (Pallant, 2013). Budući da najmanja vrijednost tolerancije u ovom slučaju iznosi 0.40, a najveća vrijednost faktora povećanja varijance 2.487, utvrđeno je da nema multikolinearnosti i da se može nastaviti s daljnjom obradom podataka.

Tablica 3.

Rezultati hijerarhijske regresijske analize za kriterij problematično korištenje društvenih mreža

Model	R ²	F	β
1. korak	.07	9.751**	
Spol			.25**
Škola			.08
2. korak	.10	2.713*	
Spol			.26**
Škola			.10
Roditeljsko znanje			-.22**
Roditeljsko ispitivanje			-.05
Roditeljska kontrola			.06
Otkrivanje mladih			-.01
3. korak	.15	2.764*	
Spol			.20**
Škola			.11
Roditeljsko znanje			-.19**
Roditeljsko ispitivanje			.08
Roditeljska kontrola			.04
Otkrivanje mladih			.01
Kompetencija			-.08
Karakter			-.16
Samopouzdanje			.02
Brižnost			.23**
Povezanost			-.11

Napomena. **p < .01; *p < .05

U prvom su koraku hijerarhijske regresijske analize uključene kontrolne varijable spol i vrsta škole koju adolescenti pohađaju. U drugom su koraku uključene komponente komponente roditeljskog nadzora koje uključuju roditeljsko znanje, roditeljsko ispitivanje, roditeljsku kontrolu i otkrivanje mladih, a u trećem su koraku uključene komponente 5C modela. Spol objašnjava 6.6% varijance, komponente roditeljskog nadzora 3.6% varijance, a komponente 5C modela objašnjavaju 4.4% varijance. Cijeli model objašnjava 14.7% varijance. Kako je prikazano u Tablici 3., značajnim prediktorom problematičnog korištenja društvenih mreža pokazali su se ženski spol i brižnost, dok se roditeljsko znanje pokazalo negativnim prediktorom problematičnog korištenja društvenih mreža. Zbog navedenih rezultata, četvrta se hipoteza većinski odbacuje.

Rasprava

Koncept pozitivnog razvoja mladih zamjenjuje pogled prema kojemu je adolescencija razdoblje bure i stresa te na adolescente gleda kao na resurse pune potencijala koje je potrebno razvijati. Naglašava da promicanje pozitivnih karakteristika ima važnu ulogu u prevenciji nepoželjnih ponašanja, kao i u usmjeravanju na pozitivne ishode. Današnji su adolescenti odrasli u digitalnom svijetu, neprestano okruženi internetom i društvenim mrežama, koje nose svoje prednosti, ali i opasnosti. U sprječavanju problematičnog korištenja društvenih mreža važnu ulogu mogu imati karakteristike adolescenta, ali i adekvatan roditeljski nadzor.

Cilj provedenoga istraživanja bio je provjeriti odnos između komponenti 5C modela pozitivnog razvoja mladih (kompetencija, samopouzdanje, karakter, brižnost i povezanost), problematičnog korištenja društvenih mreža i roditeljskog nadzora (roditeljsko znanje, roditeljsko ispitivanje, roditeljska kontrola, otkrivanje mladih, pretjerana kontrola nad adolescentom od strane roditelja).

Odnos komponenti 5C modela i problematičnog korištenja društvenih mreža

Postavljeno je sedam hipoteza. Prva hipoteza pretpostavljala je da će problematično korištenje društvenih mreža biti značajno negativno povezano s komponentama 5C modela pozitivnog razvoja mladih te je djelomično potvrđena. Naime, u skladu s očekivanjima, komponente kompetencije, samopouzdanja i povezanosti značajno su negativno povezane s problematičnim korištenjem društvenih mreža. Ipak, komponente karaktera i brižnosti nisu se pokazale značajno povezanima s konstruktom problematičnog korištenja društvenih mreža. Iako ovakvi rezultati nisu potpuno u skladu s očekivanjima, moguće ih je objasniti. Istraživanje koje su proveli Dou i Shek (2021) pokazalo je da su sve komponente pozitivnog razvoja mladih negativno povezane s problematičnim korištenjem interneta. Kognitivna kompetencija pokazala se negativnim prediktorom problematičnog korištenja društvenih mreža. Adolescenti koji sebe smatraju kognitivno kompetentnima utječu na svoje osobne izbore te se štite od raznih negativnih utjecaja (Aygul i Akbay, 2019). Nadalje, komponenta samopouzdanja također je negativno povezana s problematičnim korištenjem društvenih mreža (Andreassen i sur., 2017). Istraživanja pokazuju da osobe s niskim samopoštovanjem, koje je usko povezano sa samopouzdanjem, društvene mreže smatraju sigurnijim mjestom za izražavanje te stoga više vremena provode na društvenim mrežama (Forest i Wood, 2012.) Komponenta povezanosti također se pokazala negativno povezanom s problematičnim korištenjem društvenih mreža (Bilgin i sur., 2020). Obiteljska povezanost može biti narušena sukobima među članovima, što

može uzrokovati probleme u prilagodbi kod adolescenata, uključujući osjećaje neshvaćenosti i usamljenosti. Adolescenti koji se osjećaju usamljenima često traže bijeg od stvarnosti u virtualnom okruženju, a provođenje velikog dijela slobodnog vremena na društvenim mrežama može se činiti kao dobar način za pronalazak novih prijatelja i značajnih drugih (Kirik, 2014; prema Bilgin i sur., 2020). Također, brojni adolescenti koriste društvene mreže za zabavu i kao način rješavanja stresa nastalog u obitelji (Akçay, 2009; prema Bilgin i sur., 2020). Neka istraživanja pokazuju i pozitivnu povezanost između vršnjačke povezanosti i problematičnog korištenja društvenih mreža. Ipak, radi se o odnosima u kojima je preferirani način komunikacije putem društvenih mreža, što povećava količinu vremena koje mladi provode koristeći ih i dovodi do veće vjerojatnosti za stvaranje ovisnosti (Huang i sur., 2021). Nadalje, među komponentama pozitivnog razvoja mladih koje predstavljaju zaštitne čimbenike za ovisnost o internetu i društvenim mrežama, važnom se pokazala i komponenta karaktera koja predviđa nisku razinu ovisnosti o internetu (Shek i Yu, 2012). Ipak, istraživanje koje su proveli Choi i sur. (2015) pokazalo je da je komponenta karaktera koja se odnosi na mudrost i znanje pozitivno povezana s ovisnosti o internetu. Oni navode da ova komponenta karaktera obuhvaća znatiželju i ljubav prema učenju, a u suvremenom se svijetu velik dio učenja obavlja koristeći internet, što na kraju može rezultirati prevelikom količinom vremena provedenom na internetu. Također, dvije trećine učenika provjerava svoje društvene mreže dok su u školi (Len-Ríos i sur., 2016), a taj je broj vjerojatno i veći kada adolescenti zadatke obavljaju kod kuće bez nadzora. Nadalje, Yu i Shek (2021) svojim su istraživanjem pokazali negativnu povezanost između problematičnog korištenja društvenih mreža i brižnosti. Također, komponenta brižnosti usko je povezana uz konstrukt empatije. Istraživanje Melchersa i sur. (2015) pokazalo je značajnu negativnu povezanost između problematičnog korištenja interneta i empatije, a kao glavno objašnjenje navodi se negativna povezanost između razine empatije i komunikacijskih vještina. Naime, pojedinci koji pokazuju nisku razinu empatije teže ulaze u socijalne interakcije zbog manjka suosjećanja i sposobnosti da neku situaciju promatraju s gledišta druge osobe, dok je interakciju u virtualnom okruženju nešto lakše postići. Ipak, istraživanje koje je provela Uygur (2017) ukazuje da razina empatije i problematično korištenja interneta nisu značajno povezani. Naime, glavnom svrhom interneta, a posebno društvenih mreža smatra se komunikacija, stoga su i za virtualni oblik interakcije potrebne komunikacijske vještine koje su povezane s razinom empatije. Nadalje, Lachmann i sur. (2018) u svom su istraživanju pokazali razlike u povezanosti empatije i problematičnog korištenja interneta između dva uzorka. Naime, na uzorku kineskih učenika pokazalo se da je niža razina empatije povezana s problematičnim korištenjem interneta, dok na uzorku njemačkih učenika nije dobivena značajna povezanost.

Ovakvi rezultati ukazuju na postojanje međukulturalnih razlika te na potrebu za dodatnim istraživanjem odnosa između ovih konstrukata.

Odnos roditeljskog nadzora i problematičnog korištenja društvenih mreža

Druga hipoteza odnosila se na pretpostavku da će roditeljsko znanje biti značajno negativno povezano s problematičnim korištenjem društvenih mreža te je ova hipoteza potvrđena. Ovakav je rezultat u skladu s drugim istraživanjima. Pokazalo se da obiteljski čimbenici imaju ključnu ulogu u nastanku i sprječavanju ovisnosti o internetu, uključujući i ovisnosti o društvenim mrežama (Li i sur., 2014). Lin i sur. (2009) pokazali su da je roditeljski nadzor, definiran kao roditeljsko znanje, inhibitor ovisnosti o internetu kod adolescenata. Također, istraživanja pokazuju da su mladi kojima manjka roditeljske podrške i nadzora, češće ovisni o internetu (Park i sur., 2008). Budući da je adolescencija razvojna faza u kojoj mladi eksperimentiraju, važno je da roditelji budu upućeni u njihove aktivnosti, podjednako u stvarnom i u virtualnom svijetu, kako bi pravovremeno mogli reagirati na moguća nedolična ponašanja i postaviti granice (Fosco i sur., 2012). Iako brojna istraživanja pokazuju negativnu povezanost između roditeljskog znanja i problematičnog korištenja interneta i društvenih mreža, Ding i sur. (2017) ustanovili su da takav odnos objašnjava djelomični medijator. Oni navode da pripadnost devijantnoj vršnjačkoj skupini, uslijed neadekvatnog roditeljskog nadzora, dovodi do prilike za problematično korištenje interneta. S druge strane, adolescenti koji percipiraju visok roditeljski nadzor imat će stalan osjećaj praćenja te će tijekom vremena internalizirati uvjerenja svojih roditelja, a roditeljska briga postupno će postati briga o samome sebi (Omer i sur., 2016).

Sljedeće su se dvije hipoteze odnosile na vrste roditeljskog nadzora. Prva od njih pretpostavljala je da će roditeljska kontrola, roditeljsko ispitivanje i otkrivanje mladih biti značajno negativno povezani s problematičnim korištenjem društvenih mreža, dok je druga pretpostavljala da će osjećaj prevelike kontrole nad adolescentom od strane roditelja biti značajno pozitivno povezan s problematičnim korištenjem društvenih mreža. Rezultati ovog istraživanja ukazuju da ne postoji značajna povezanost između roditeljske kontrole, roditeljskog ispitivanja i otkrivanja mladih sa problematičnim korištenjem društvenih mreža. Ovakvi rezultati nisu u skladu s očekivanjima. Martins i sur. (2020) navode da prisutnost bilo kojeg oblika roditeljskog nadzora smanjuje vjerojatnost pojave ovisnosti o internetu. Nadalje, longitudinalno istraživanje koje su proveli Shek i sur. (2018) pokazuje da je roditeljska kontrola u prvom valu istraživanja, kada su sudionici bili u dobi između 12 i 13 godina, bila negativno povezana s ovisnosti o internetu. Ipak, razlike u ovisnosti o internetu među adolescentima, koje

su se mogle pripisati roditeljskom utjecaju postupno su se smanjivale do trećega vala, kada su sudionici imali između 15 i 16 godina te na kraju roditeljska kontrola nije imala prediktivni učinak za ovisnost o internetu. Ovakvi nalazi mogu objasniti rezultate ovoga istraživanja. Naime, ovo je istraživanje provedeno na uzorku učenika koji pohađaju 1. razred srednje škole te njihov prosjek godina iznosi 15. Kako adolescenti postaju neovisniji i počinju formirati važne odnose izvan obitelji, roditeljski utjecaj može se smanjiti pa tako i roditeljska kontrola može biti manje učinkovita u sprječavanju ovisnosti o internetu i društvenim mrežama. Nadalje, roditeljsku kontrolu, kao i roditeljsko ispitivanje, adolescenti mogu smatrati previše nametljivima za svoje osobne granice (Stattin i Kerr, 2000). Istraživanje Dietvorsta i sur. (2018) pokazalo je da vrste roditeljskog nadzora kao što su kontrola i ispitivanje adolescenti mogu protumačiti kao napad na vlastitu privatnost te u tom slučaju nadzor može imati i negativne učinke. Na primjer, mladi će pokušati prikriti što više informacija od roditelja što smanjuje vjerojatnost da će roditelji reagirati na vrijeme ukoliko dođe do neprimjerenih ponašanja. Nadalje, istraživanja pokazuju da je otkrivanje mladih negativno povezano s problematičnim korištenjem interneta (Özaslan i sur., 2021). Ipak, adolescenti su općenito skloni skrivati informacije od roditelja, posebice o aktivnostima koje njihovi roditelji ne odobravaju te o osobnim stvarima i osjećajima (Yau i sur., 2009; Darling i sur., 2006). U istraživanju Rosena i sur. (2008) više od 80% roditelja izjavilo je da su donekle ili vrlo zabrinuti zbog upotrebe interneta svoje djece u pogledu stupanja u kontakt s nepoznatim ljudima, otkrivanja osobnih podataka, ali i zbog mogućeg stvaranja ovisnosti o internetu i osamljivanja, što može utjecati na njihov negativniji stav prema društvenim mrežama. Također, provođenje vremena na društvenim mrežama može se smatrati osobnom aktivnosti (Smetana i sur., 2006). Uzevši u obzir da adolescenti često skrivaju informacije o neodobranim aktivnostima, kao i o onima koje smatraju osobnima, može se pretpostaviti da roditeljima otkrivaju manje informacija o provođenju vremena na društvenim mrežama nego o nekim drugim aktivnostima. Istraživanje Liaua i sur. (2008) pokazalo je da 63,2% adolescenata povremeno koriste internet, a da njihovi roditelji ne znaju za to. Nadalje, otkrivanje mladih pozitivno je povezano s emocionalnom povezanosti s roditeljima (Yau i sur., 2009), no istraživanje koje je provela Liu (2020) ukazuje da dobar odnos s roditeljima odražava veći pritisak za adolescente da otkriju informacije o svojim aktivnostima. U tom slučaju, adolescenti mogu i vlastito dobrovoljno otkrivanje informacija shvaćati kao ugrožavanje vlastite privatnosti. Također, u ovom istraživanju Skala roditeljskog nadzora nije sadržavala čestice o nadzoru nad korištenjem interneta i društvenih mreža, već općenito o nadzoru nad školskim aktivnostima i provođenjem slobodnog vremena, odnosno o aktivnostima „uživo“ (npr. *Znaju li tvoji roditelji što radiš u slobodno vrijeme?*), što

je moglo utjecati na rezultate koji ukazuju da nema povezanosti između navedenih vrsta roditeljskog nadzora i problematičnog korištenja društvenih mreža. S druge strane, ovo je istraživanje pokazalo da je osjećaj prevelike kontrole od strane roditelja pozitivno povezan s problematičnim korištenjem društvenih mreža te je takav nalaz u skladu s drugim istraživanjima. Sun i Wilkinson (2020) u svom su istraživanju pokazali da su rigorozni i strogi stilovi roditeljstva pozitivno povezani s ovisnosti o internetu. U takvim situacijama adolescenti internet mogu koristiti kao bijeg od stvarnosti i kao sredstvo kojim se oslobađaju stresa. Nadalje, adolescenti koji su previše kontrolirani i njihovo ponašanje je ograničeno brojnim pravilima na takav način nadzora gledaju kao zadiranje u njihovu privatnost, što rezultira nizom obrambenih ponašanja koja povećavaju rizik za ovisnost o internetu (Liu, 2020). Također, pretjerano stroga pravila u vezi korištenja interneta ne mogu pomoći u rješavanju podloge ovisnosti o internetu. Za rješavanje takvog problema potrebno je pomoći adolescentima u zadovoljavanju njihovih psiholoških potreba koje uključuju potrebe za društvenom interakcijom, prihvaćanjem i podrškom (Wisniewski i sur., 2015).

Odnos roditeljskog nadzora i komponenti 5C modela

Sljedeće su se dvije hipoteze odnosile na odnos između komponenti roditeljskog nadzora i komponenti 5C modela pozitivnog razvoja mladih. Prva je pretpostavljala da će roditeljsko znanje, roditeljsko ispitivanje, roditeljska kontrola i otkrivanje mladih roditeljima biti značajno pozitivno povezani s komponentama 5C modela pozitivnog razvoja mladih. Rezultati su pokazali da su roditeljsko znanje, roditeljsko ispitivanje i otkrivanje mladih značajno pozitivno povezani sa svim komponentama 5C modela pozitivnog razvoja mladih, dok je roditeljska kontrola pozitivno povezana s komponentama karaktera, brižnosti i povezanosti. Ovakvi su nalazi većinski u skladu s ostalim istraživanjima. Bowers i sur. (2015) u svom su istraživanju pokazali da na pozitivan razvoj mladih utječu tri aspekta roditeljstva, a to su roditeljska toplina, uključenost u školske obaveze i roditeljski nadzor, odnosno znanje. Prijašnja su istraživanja pokazala da je nedostatak roditeljskog nadzora, u obliku kontrole i ispitivanja, rizični faktor za razvoj delinkventnog ponašanja (Granic i Patterson, 2006). Ipak, visoka razina nadzora, kakvom adolescenti mogu shvaćati roditeljsku kontrolu, može smanjiti njihov osjećaj samoučinkovitosti i neovisnosti (Rodin, 1990). Pomerantz i Eaton (2000) pokazali su da mladi mogu imati dvostruke osjećaje o roditeljskoj kontroli. Naime, takvo roditeljsko ponašanje ukazuje im da je roditeljima stalo do njih, ali negativno utječe na njihovo samopoštovanje. Također, Baumrind (2005) navodi da je autoritaran roditeljski stil, koji uključuje visoku razinu kontrole, negativno povezan s percepcijom kompetentnosti kod

adolescenata. Budući da kontrola može imati pozitivne učinke, važno je da roditelji pronađu optimalnu količinu nadzora za svoje dijete, a pri tom trebaju uzeti u obzir individualne potrebe adolescenta. Nadalje, otkrivanje mladih negativno je povezano s delinkventnim i antisocijalnim ponašanjem, kao i s negativnim eksternaliziranim ponašanjem poput uzimanja supstanci i rizičnog seksualnog ponašanja (Criss i sur., 2015; Keijsers i sur., 2010) te je pozitivno povezano s akademskom kompetencijom kod adolescenata (Criss i sur., 2015), s bliskosti s roditeljima (Yau i sur., 2009) i općenito s pozitivnom prilagodbom (Kerr i Stattin, 2000). Druga je hipoteza pretpostavljala da će osjećaj prevelike kontrole nad adolescentom od strane roditelja biti značajno negativno povezan s komponentama pozitivnog razvoja mladih. Rezultati ovoga istraživanja pokazuju da je osjećaj pretjerane kontrole značajno negativno povezan sa samopouzdanjem kod adolescenata, dok je povezanost s ostalim komponentama također negativna, ali neznačajna. Općenito, previsoke razine kontrole adolescenti smatraju nametljivima (Dietvorst i sur., 2018) te ona često izaziva kontraproduktivne učinke (Sasson i Mesch, 2014). Istraživanje Melottija i sur. (2018) pokazalo je da je pretjerana kontrola pozitivno povezana s devijantnim ponašanjem. Nadalje, osjećaj prevelike kontrole povezan je s drugim varijablama koje su povezane s rizičnim ponašanjem, kao što je smanjeno samopoštovanje (Pomerantz i Eaton, 2000) i socijalna anksioznost (Álvarez-García i sur., 2015). Naime, iako su svjesni da njihovi roditelji imaju dobre namjere, pretjerana kontrola kod adolescenata izaziva osjećaj nesposobnosti i nekompetentnosti (Pomerantz i Eaton, 2000).

Mogućnost predviđanja problematičnog korištenja društvenih mreža na temelju komponenti 5C modela i roditeljskog nadzora

Posljednja je hipoteza pretpostavljala da će roditeljsko znanje, roditeljsko ispitivanje, roditeljska kontrola i otkrivanje mladih roditeljima, uz komponente 5C modela pozitivnog razvoja mladih biti značajni negativni prediktori problematičnog korištenja društvenih mreža. Rezultati istraživanja pokazali su da su značajni prediktori problematičnog korištenja društvenih mreža ženski spol i brižnost, dok je roditeljsko znanje negativni prediktor, a ostale komponente pozitivnog razvoja mladih i roditeljskog nadzora nisu se pokazale značajnima.

Varijable spol i vrsta škole uvrštene su u prvom koraku kao kontrolne varijable te se ženski spol pokazao značajnim prediktorom problematičnog korištenja društvenih mreža. Ovakvi rezultati u skladu su s drugim istraživanjima. Naime, većina istraživanja ukazuje da je ovisnost o internetu učestalija kod muškaraca (Tsitsika i sur., 2014), no ovisnost o internetu može se podijeliti na pet podtipova koji uključuju ovisnost o online odnosima i ovisnost o video-igricama (Young i sur., 1999). Su i sur. (2020) usporedili su ova dva aspekta ovisnosti o

internetu te su rezultati pokazali da su žene sklonije razvoju ovisnosti o društvenim mrežama, dok su muškarci skloniji razvoju ovisnosti o video-igricama. Naime, natjecateljski elementi prisutni u video-igricama privlačniji su muškarcima (Hartmann i Klimmt, 2006), dok žene veću vrijednost pridaju održavanju društvenih odnosa te stoga više koriste društvene mreže. Također, žene pokazuju veću tendenciju korištenja društvenih medija kao alata za interakciju, dok su muškarci skloniji pristupiti društvenim medijima radi zabave (Fujimori i sur., 2015). Nadalje, istraživanje Yesilyurta i Spolpuk Turhan (2020) pokazalo je da žene provode 42% više vremena na Instagramu, koji predstavlja jednu od vodećih društvenih mreža. Rezultati drugih istraživanja ukazuju da postoje razlike u sklonosti za problematično korištenje interneta s obzirom na vrstu škole (Carević i sur., 2014; Jeriček, 2002). Ipak, rezultati istraživanja nisu konzistentni, stoga je ova varijabla uključena kao kontrolna. Istraživanje provedeno u Međimurskoj županiji ukazuje da su učenici gimnazije skloniji razvoju ovisnosti o internetu nego učenici strukovnih škola (Carević i sur., 2014), dok istraživanje provedeno u Sloveniji ukazuje da su učenici strukovnih škola skloniji razvoju ovisnosti o internetu (Jeriček, 2002). U ovom se istraživanju pokazalo da vrsta škole nije značajan prediktor problematičnog korištenja društvenih mreža.

U drugom koraku regresijske analize uvrštene su komponente pozitivnog razvoja mladih te roditeljsko znanje i izvori iz kojih roditelji dobivaju informacije o adolescentu. Od komponenti pozitivnog razvoja mladih, samo se brižnost pokazala značajnim prediktorom problematičnog korištenja društvenih mreža, no u neočekivanom pozitivnom smjeru. Iako ovakav rezultat nije u skladu s očekivanjima, neka istraživanja idu mu u prilog. Brižnost, odnosno empatija, predstavlja neophodnu komponentu emocionalnog zdravlja i subjektivne dobrobiti (Zahn-Waxler i sur, 2000), no pretjerana empatija može rezultirati i negativnim ishodom. Naime, empatične reakcije na tuđe probleme koje uključuju pretjerano zauzimanje tuđe kognitivne perspektive i koje rezultiraju zamišljanjem sebe u opaženom problemu povezane su s pojavom psiholoških problema (Tone i Tully, 2014). U tom se slučaju ne javlja suosjećanje, koje je odgovor usmjeren prema drugoj osobi koja se nalazi u određenom problemu, već se javlja osobni distress, odnosno reakcija fokusirana na sebe, praćena pretjeranim fiziološkim uzbuđenjem i povlačenjem (Zahn-Waxler i Van Hulle, 2011). Takva sklonost osobnim reakcijama na stres koji proživljavaju druge osobe povezana je s raznim internaliziranim problemima, uključujući krivnju, anksioznost i depresiju kod mladih (O'Connor i sur., 2002). Nadalje, simptomi depresije i anksioznosti pozitivno su povezani s problematičnim korištenjem društvenih mreža (White-Gosselin i Poulin, 2022). Dakle, moguće

je da između povezanosti brižnosti i problematičnog korištenja društvenih mreža stoji treća varijabla, koju mogu predstavljati internalizirani problemi ili neka druga pojava, stoga je potrebno provesti dodatna istraživanja koja bi doprinijela boljem razumijevanju odnosa između brižnosti i problematičnog korištenja društvenih mreža.

Ostale komponente pozitivnog razvoja mladih koje uključuju kompetenciju, karakter, samopouzdanje i povezanost, nisu se pokazale značajnim prediktorima problematičnog korištenja društvenih mreža. Takvi rezultati nisu u skladu s očekivanjima. Naime, kognitivna kompetencija, karakter, samopouzdanje i obiteljska povezanost pokazali su se negativnim prediktorima problematičnog korištenja društvenih mreža (Aygul i Akbay, 2019; Ko i sur., 2015; Shek i Yu, 2012; Wilson i sur., 2010). Ipak, neka istraživanja pokazuju suprotne rezultate. Istraživanje Aygula i Akbaya (2019) pokazalo je da socijalna kompetencija, koja predstavlja jednu od komponenti kompetencije, nije prediktor ovisnosti o društvenim mrežama. Socijalna kompetentnost jedna je od osnovnih ljudskih potreba, a osobama koje sebe percipiraju manje socijalno kompetentnima lakše se izraziti putem društvenih mreža (Hoffman i Novak, 2013). Aygul i Akbaya (2019) svoje rezultate objašnjavaju visokom socijalnom kompetentnošću u uzorku. Postoji mogućnost da je u uzorku ovog istraživanja socijalna kompetentnost također visoka, te stoga ne predviđa problematično korištenje društvenih mreža. Ipak, u ovom je istraživanju korištena jedna mjera za sve komponente kompetencije, stoga se ne može za sigurnošću govoriti o razinama njezinih pojedinih aspekata. Nadalje, Choi i sur. (2015) u svom su istraživanju prikazali različite odnose između pojedinih aspekata karaktera i problematičnog korištenja interneta. Tako su se aspekti umjerenosti i hrabrosti pokazali negativno povezanima s problematičnim korištenjem interneta, dok je aspekt koji se odnosi na mudrost i znanje bio pozitivno povezan s problematičnim korištenjem interneta. Ovakvi rezultati upućuju na postojanje razlika u odnosu između različitih komponenti karaktera i problematičnog korištenja interneta i društvenih mreža. Budući da je u ovom istraživanju korištena univerzalna mjera za sve komponente karaktera, ne može se govoriti o rezultatima na njegovim pojedinim aspektima, a neujednačeni odnosi mogli su dovesti do dobivenih rezultata koji ukazuju da opća mjera snage karaktera nije prediktor problematičnog korištenja društvenih mreža. Nadalje, istraživanja pokazuju da su osobe s niskim samopoštovanjem sklonije problematičnom korištenju interneta (Andreassen i sur., 2017). Ipak, istraživanje Servidia i sur. (2018) pokazuje da u tom odnosu postoji medijator, a odnosi se na strategije suočavanja. Naime, osobe sa sniženim samopoštovanjem sklonije su koristiti izbjegavanje kao strategiju suočavanja, a to se izbjegavanje može očitovati u prekomjernom korištenju interneta. Također, moguće je da je

prosječna razina samopouzdanja u ovom uzorku dovoljno visoka te da problematično korištenje društvenih mreža nije motivirano manjkom samopouzdanja. Nadalje, istraživanje Bilgina i Tasa (2018) pokazalo je da je samo percipirana povezanost s vršnjacima bila značajan negativni prediktor ovisnosti o društvenim mrežama, dok se percipirana povezanost s obitelji i značajnim drugima nisu pokazale prediktorima problematičnog korištenja društvenih mreža. Naime, moguće je da su adolescenti kojima manjka povezanosti s vršnjacima skloniji tražiti društvo koristeći društvene mreže. Također, u ovom istraživanju korištena je univerzalna mjera socijalne povezanosti koja je obuhvaćala povezanost s vršnjacima, roditeljima, školom i zajednicom, no ne može se govoriti o rezultatima na pojedinim aspektima povezanosti.

Nadalje, roditeljsko se znanje pokazalo značajnim negativnim prediktorom problematičnog korištenja društvenih mreža te je takav rezultat u skladu s očekivanjima. Lin i sur. (2009) navode da je roditeljsko znanje inhibitor pojave ovisnosti o internetu. Također, istraživanja pokazuju da adolescenti izvještavaju o manje problematičnoj upotrebi društvenih mreža kada roditelji primjenjuju strategije nadzora (Paakkari i sur., 2021). Uz to, roditeljski nadzor može biti i zaštitni čimbenik za negativne ishode prekomjernog korištenja društvenih mreža. Na primjer, istraživanje Gentila i sur. (2014) ukazuje da je roditeljski nadzor povezan s nižom razinom agresivnosti i boljim akademskim uspjehom. Koning i sur. (2018) navode da je odgovarajući roditeljski nadzor povezan s manje depresivnih simptoma i s boljim zadovoljstvom životom kod adolescenata. Također, roditeljski je nadzor povezan i s manje problema sa spavanjem uslijed prekomjernog korištenja interneta i društvenih mreža (van den Eijnden i sur., 2021).

Specifični načini na koji roditelji dobivaju informacije od svojih adolescenata nisu se pokazali značajnim prediktorima problematičnog korištenja društvenih mreža. Iako ovakvi rezultati nisu u skladu s očekivanjima, neka ih istraživanja potkrepljuju. Istraživanje Sheka i sur. (2018) pokazuje da roditeljska kontrola nije prediktor ovisnosti o internetu kada adolescenti dosegnu 15. godinu života. Također, roditeljska kontrola i roditeljsko ispitivanje mogu biti invazivni za privatnost adolescenta, što može rezultirati negativnim ishodima (Dietvorst i sur., 2018). Nadalje, adolescenti su općenito skloni skrivati neke informacije od roditelja, posebice one koje smatraju osobnima (Yau i sur., 2009), a korištenje društvenih mreža može se smatrati osobnom aktivnosti (Smetana i sur., 2006). Ovakve rezultate mogu objasniti i čestice na Skali roditeljskog nadzora koje nisu uključivale izjave o roditeljskom nadzoru nad korištenjem interneta i društvenih mreža, već o aktivnostima vezanim uz školu i slobodno vrijeme općenito (npr. *Koliko te često tvoji roditelji pitaju gdje si bio/la i što si radio/la poslije škole?*). Budući

da skala ne sadržava pitanja o online aktivnostima, moguće je da su dobiveni rezultati iskrivljeni u odnosu na stvarnu sliku, stoga je potrebno provesti dodatna istraživanja koja specifično ispituju odnos između različitih aspekata roditeljskog nadzora nad korištenjem interneta i društvenih mreža i njihova problematičnog korištenja.

Doprinosi i implikacije istraživanja

Pozitivan razvoj mladih, kao pristup koji naglašava potencijale mladih, relativno je nov koncept u razvojnoj psihologiji. Isto tako, internetske društvene mreže pojavile su se tek početkom stoljeća, no brzi razvoj tehnologije donosi promjene koje su vidljive iz godine u godinu. Kako bi se mogli pratiti učinci koje takav ubrzani razvoj tehnologije ima na djecu i mlade, važno je provoditi istraživanja. Ovo istraživanje ima svoj teorijski doprinos koji se nadovezuje na prethodna istraživanja. Istraživanje ukazuje da su komponente kompetencije, samopouzdanja i povezanosti negativno povezane s problematičnim korištenjem društvenih mreža. Budući da su komponente 5C modela osobine na čijem se razvoju može raditi, važno je da okruženje u kojem djeca i adolescenti odrastaju bude poticajno. U ovom su istraživanju naglašeni i potencijalni negativni učinci pretjerane brižnosti na problematično korištenje društvenih mreža. Ovaj podatak upućuje na važnost adekvatne regulacije emocija koju je potrebno razvijati kod djece i mladih. Nadalje, istraživanje pokazuje povezanost roditeljskog znanja i problematičnog korištenja društvenih mreža, kao i mogućnost predviđanja problematičnog korištenja društvenih mreža na temelju roditeljskog znanja. Ovaj se podatak nadovezuje na prethodna istraživanja i daje im dodatnu potporu. Naime, uključenost roditelja u život adolescenata izrazito je važna za prevenciju negativnih ishoda, pa tako i za prevenciju ovisnosti o internetu i društvenim mrežama, ali i za pozitivan razvoj mladih i njihovo napredovanje. Istraživanje je pokazalo da su metode roditeljskog ispitivanja i otkrivanja mladih pozitivno povezane sa svim komponentama 5C modela pozitivnog razvoja mladih, dok je roditeljska kontrola pozitivno povezana s komponentama brižnosti, karaktera i povezanosti. Ovi rezultati ukazuju na važnost pozitivnog odnosa između roditelja i djece koji treba biti označen povjerenjem i podržavanjem. Također, rezultati naglašavaju negativne učinke pretjerane roditeljske kontrole na samopouzdanje mladih, te na problematično korištenje društvenih mreža.

Podaci iz ovoga istraživanja mogu doprinijeti roditeljima kako bi prilagodili svoj stil roditeljstva i metode nadzora tako da idu u prilog pozitivnom razvoju adolescenata. Također, podaci mogu biti korisni za stvaranje preventivnih programa za problematično korištenje društvenih mreža.

Nedostaci, ograničenja i prijedlozi za buduća istraživanja

Provedeno istraživanje ima i nekoliko nedostataka i ograničenja. Prvo, Skala roditeljskog nadzora nije sadržavala čestice koje se odnose na nadzor nad provođenjem vremena na internetu i društvenim mrežama. Kada bi skala sadržavala takve čestice, mogla bi se dobiti jasnija slika odnosa roditeljskog nadzora i problematičnog korištenja društvenih mreža. U budućim je istraživanjima potrebno koristiti skalu koja sadrži čestice o roditeljskom nadzoru nad ponašanjem u virtualnom svijetu te ponovno ispitati odnos s problematičnim korištenjem društvenih mreža. Nadalje, u ovom je istraživanju korišten Upitnik pozitivnih karakteristika mladih koji obuhvaća komponente 5C modela. Ipak, komponente 5C modela imaju svoje podkomponente koje mogu imati različite odnose s problematičnim korištenjem društvenih mreža i s roditeljskim nadzorom. Stoga je u budućnosti potrebno koristiti skalu koja sadrži odvojene mjere za svaku podkomponentu i ponovno ispitati odnose s problematičnim korištenjem društvenih mreža i roditeljskim nadzorom. Također, neka istraživanja ukazuju da između nekih odnosa prikazanih u istraživanju postoje medijatori. Na primjer, između negativne povezanosti roditeljskog znanja i problematičnog korištenja društvenih mreža stoji pripadnost devijantnoj vršnjačkoj skupini (Ding i sur., 2017), između niskog samopoštovanja i problematičnog korištenja društvenih mreža stoji izbjegavanje kao strategija suočavanja (Servidio i sur., 2018), dok između povezanosti brižnosti i problematičnog korištenja društvenih mreža stoje internalizirani problemi (O'Connor i sur., 2002). Budući da u ovom istraživanju nisu korištene mjere koje bi mogle biti medijatori, važno je u budućnosti provesti istraživanja koja bi dodatno ispitala te odnose. Konačno, istraživanje je temeljeno na samoprocjenama mladih, a s obzirom na to da se radi o poželjnim osobinama, postoji mogućnost da su sudionici davali socijalno poželjne odgovore.

Zaključak

Cilj provedenoga istraživanja bio je provjeriti odnos između komponenti pozitivnog razvoja mladih, problematičnog korištenja društvenih mreža i roditeljskog nadzora. Također, provjeren je mogući doprinos komponenti pozitivnog razvoja mladih i roditeljskog nadzora u objašnjenju pojave problematičnog korištenja društvenih mreža. Hipoteze su pretpostavljale pozitivan odnos između pozitivnog razvoja mladih i roditeljskog nadzora, isključujući pretjeranu kontrolu, negativan odnos između pozitivnog razvoja mladih i problematičnog korištenja društvenih mreža, te negativan odnos između roditeljskog nadzora i problematičnog

korištenja društvenih mreža, isključujući pretjeranu kontrolu. Također, pretpostavljeno je da će komponente 5C modela i roditeljski nadzor biti negativni prediktori problematičnog korištenja interneta. Međutim, hipoteze su samo djelomično potvrđene. Rezultati su pokazali da su komponente kompetencije, samopouzdanja i povezanosti značajno negativno povezane s problematičnim korištenjem društvenih mreža, dok se komponente karaktera i brižnosti nisu pokazale značajno povezanima s konstruktom problematičnog korištenja društvenih mreža. Roditeljsko znanje pokazalo se značajno negativno povezanim s problematičnim korištenjem društvenih mreža, dok se roditeljska kontrola, roditeljsko ispitivanje i otkrivanje mladih nisu pokazali značajno povezanima s problematičnim korištenjem društvenih mreža. Osjećaj prevelike kontrole od strane roditelja pozitivno je povezan s problematičnim korištenjem društvenih mreža. Nadalje, roditeljsko znanje, roditeljsko ispitivanje i otkrivanje mladih značajno su pozitivno povezani sa svim komponentama 5C modela pozitivnog razvoja mladih, dok je roditeljska kontrola pozitivno povezana s komponentama karaktera, brižnosti i povezanosti. Osjećaj pretjerane kontrole značajno je negativno povezan sa samopouzdanjem kod adolescenata, dok je povezanost s ostalim komponentama također negativna, ali neznačajna. Značajnim pozitivnim prediktorima problematičnog korištenja društvenih mreža pokazali su se ženski spol i brižnost, dok se roditeljsko znanje pokazalo negativnim prediktorom, a ostale komponente pozitivnog razvoja mladih i roditeljskog nadzora nisu se pokazale značajnima.

Literatura

- Allemand, M., Steiger, A. E. i Fend, H. A. (2015). Empathy development in adolescence predicts social competencies in adulthood. *Journal of personality*, 83(2), 229-241. <https://doi.org/10.1111/jopy.12098>
- Álvarez-García, D., Pérez, J. C. N., González, A. D. i Pérez, C. R. (2015). Risk factors associated with cybervictimization in adolescence. *International Journal of clinical and health psychology*, 15(3), 226-235. <https://doi.org/10.1016/j.ijchp.2015.03.002>
- Andreassen, C. S., Griffiths, M. D., Gjertsen, S. R., Krossbakken, E., Kvam, S. i Pallesen, S. (2013). The relationships between behavioral addictions and the five-factor model of personality. *Journal of behavioral addictions*, 2(2), 90-99. <https://doi.org/10.1556/jba.2.2013.003>
- Andreassen, C. S., Pallesen, S. i Griffiths, M. D. (2017). The relationship between addictive use of social media, narcissism, and self-esteem: Findings from a large national survey. *Addictive behaviors*, 64, 287-293. <https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2016.03.006>
- Arnold, M. E. (2018). From context to outcomes: A thriving model for 4-H youth development programs. *Journal of Human Sciences and Extension*, 6(1), 141-160.
- Aygul, T. A. i Akbay, S. E. (2019). Smartphone addiction, fear of missing out, and perceived competence as predictors of social media addiction of adolescents. *European Journal of Educational Research*, 8(2), 559-566. <https://doi.org/10.12973/eu-jer.8.2.559>
- Barber, B. K. (1996). Parental psychological control: Revisiting a neglected construct. *Child development*, 67(6), 3296-3319. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1996.tb01915.x>
- Baumrind, D. (2005). Patterns of parental authority and adolescent autonomy. *New directions for child and adolescent development*, 2005(108), 61-69. <https://doi.org/10.1002/cd.128>
- Benson, P. L., Scales, P. C., Hamilton, S. F. i Sesma Jr, A. (2006). Positive Youth Development: Theory, Research, and Applications. U: Damon, W. i Lerner, R. M. (Eds.). (2006). *Handbook of Child Psychology, Theoretical Models of Human Development*. John Wiley & Sons.

- Bilgin, M., Şahin, İ. i Togay, A. (2020). Social Media Addiction in Adolescents and Parent-Adolescent Relationship. *Education & Science/Eğitim ve Bilim*, 45(202). doi: 10.15390/EB.2020.8202
- Bilgin, O. i Taş, İ. (2018). Effects of Perceived Social Support and Psychological Resilience on Social Media Addiction among University Students. *Universal Journal of Educational Research*, 6(4), 751-758. <http://dx.doi.org/10.13189/ujer.2018.060418>
- Bowers, E.P., Johnson, S.K., Warren, D.J.A., Tirrell, J.M. i Lerner, J.V. (2015). Youth–Adult Relationships and Positive Youth Development. U: Bowers, E.P., Johnson, S.K., Warren, D.J.A., Tirrell, J.M., Lerner, J.V. (2015). *Promoting Positive Youth Development. Advancing Responsible Adolescent Development*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-17166-1_6.
- Boyd, D. M. i Ellison, N. B. (2007). Social network sites: Definition, history, and scholarship. *Journal of computer-mediated Communication*, 13(1), 210-230. <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2007.00393.x>
- Brendtro, L.K., Brokenleg, M., i Van Bockern, S. (1990). Reclaiming youth at risk: Our hope for the future. *Bloomington, IN: Solution Tree*.
- Burnett, S. i Blakemore, S. J. (2009). The development of adolescent social cognition. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1167(1), 51-56. <https://doi.org/10.1111/j.1749-6632.2009.04509.x>
- Carević, N., Mihalić, M. i Sklepić, M. (2014). Ovisnost o internetu među srednjoškolicima. *Socijalna politika i socijalni rad*, 2(1), 64-81.
- Cash, H., D Rae, C., H Steel, A. i Winkler, A. (2012). Internet addiction: A brief summary of research and practice. *Current psychiatry reviews*, 8(4), 292-298. <https://doi.org/10.2174/157340012803520513>
- Catalano, R. F., Berglund, M. L., Ryan, J. A., Lonczak, H. S. i Hawkins, J. D. (2004). Positive youth development in the United States: Research findings on evaluations of positive youth development programs. *The annals of the American academy of political and social science*, 591(1), 98-124. <https://doi.org/10.1177/0002716203260102>
- Cavanagh, S. E. (2008). Family structure history and adolescent adjustment. *Journal of Family Issues*, 29, 944-980. doi:10.1177/0192513X07311232

- Choi, S. W., Kim, D. J., Choi, J. S., Ahn, H., Choi, E. J., Song, W. J., Kim, S. i Youn, H. (2015). Comparison of risk and protective factors associated with smartphone addiction and Internet addiction. *Journal of behavioral addictions*, 4(4), 308-314. <https://doi.org/10.1556/2006.4.2015.043>
- Collin, P., Rahilly, K., Richardson, I. i Third, A. (2011). *The benefits of social networking services*. Cooperative Research Centre for Young People, Technology and Wellbeing,
- Criss, M. M., Lee, T. K., Morris, A. S., Cui, L., Bosler, C. D., Shreffler, K. M. i Silk, J. S. (2015). Link between monitoring behavior and adolescent adjustment: An analysis of direct and indirect effects. *Journal of Child and Family Studies*, 24(3), 668-678. <https://doi.org/10.1007/s10826-013-9877-0>
- Darling, N., Cumsille, P., Caldwell, L. L. i Dowdy, B. (2006). Predictors of adolescents' disclosure to parents and perceived parental knowledge: Between-and within-person differences. *Journal of youth and Adolescence*, 35(4), 659-670. <https://doi.org/10.1007/s10964-006-9058-1>
- Dietvorst, E., Hiemstra, M., Hillegers, M. H. J. i Keijsers, L. (2018). Adolescent perceptions of parental privacy invasion and adolescent secrecy: An illustration of simpson's paradox. *Child Development*, 89, 2081-2090. doi: 10.1111/cdev.13002
- Ding, Q., Li, D., Zhou, Y., Dong, H., & Luo, J. (2017). Perceived parental monitoring and adolescent internet addiction: A moderated mediation model. *Addictive Behaviors*, 74, 48-54. <https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2017.05.033>
- Dishion, T. J. i McMahon, R. J. (1998). Parental monitoring and the prevention of child and adolescent problem behavior: A conceptual and empirical formulation. *Clinical child and family psychology review*, 1(1), 61-75. <https://doi.org/10.1023/A:1021800432380>
- Dogan, U. (2016). Effects of social network use on happiness, psychological wellbeing, and life satisfaction of high school students: Case of Facebook and Twitter. *Egitim ve Bilim-education and Science*, 41(183), 217-231.
- Dou, D. i Shek, D. T. (2021). Concurrent and longitudinal relationships between positive youth development attributes and adolescent Internet addiction symptoms in Chinese Mainland high school students. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(4), 1937. <https://doi.org/10.3390/ijerph18041937>

- Dukakis, K., London, R. A., McLaughlin, M. i Williamson, D. (2009). Positive youth development: Individual, setting and system level indicators. *Issue Brief*.
- Eisenberg, N., Fabes, R. A. i Spinrad, T. L. (2006). Prosocial development. U: Damon, W., Lerner, R. M., i Eisenberg, N. (Eds.). (2006). *Handbook of child psychology, social, emotional, and personality development*. John Wiley & Sons, 647-718.
- Elsaesser, C., Russell, B., Ohannessian, C. M. i Patton, D. (2017). Parenting in a digital age: A review of parents' role in preventing adolescent cyberbullying. *Aggression and violent behavior, 35*, 62-72. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2017.06.004>
- Enrique, E. (2010). Addiction to new technologies and to online social networking in young people: A new challenge. *Adicciones, 22*(2).
- Forest, A. L. i Wood, J. V. (2012). When social networking is not working: Individuals with low self-esteem recognize but do not reap the benefits of self-disclosure on Facebook. *Psychological science, 23*(3), 295-302. <https://doi.org/10.1177/0956797611429709>
- Fosco, G. M., Stormshak, E. A., Dishion, T. J. i Winter, C. E. (2012). Family relationships and parental monitoring during middle school as predictors of early adolescent problem behavior. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology, 41*(2), 202-213. <https://doi.org/10.1080/15374416.2012.651989>
- Fujimori, A., Yamazaki, T., Sato, M., Hayashi, H., Fujiwara, Y. i Matsusaka, T. (2015). Study on influence of internal working models and gender differences on addiction of social network sites in Japanese university students. *Psychology, 6*(14), 1832-1840. doi: [10.4236/psych.2015.614179](https://doi.org/10.4236/psych.2015.614179)
- Gambone, M. A., Klem, A. M. i Connell, J. P. (2002). Finding out what matters for youth. *Youth Development Strategies*.
- Geldhof, G. J., Bowers, E. P., Boyd, M. J., Mueller, M. K., Napolitano, C. M., Schmid, K. L., Lerner, J. V. i Lerner, R. M. (2014). Creation of short and very short measures of the five Cs of positive youth development. *Journal of Research on Adolescence, 24*(1), 163-176. <https://doi.org/10.1111/jora.12039>

- Gentile, D. A., Reimer, R. A., Nathanson, A. I., Walsh, D. A. i Eisenmann, J. C. (2014). Protective effects of parental monitoring of children's media use: A prospective study. *JAMA pediatrics*, *168*(5), 479-484. doi:10.1001/jamapediatrics.2014.146
- Gomez-Baya, D., Babić Čikeš, A., Hirnstein, M., Kurtović, A., Vrdoljak, G. i Wiium, N. (2022). Positive Youth Development and Depression: An Examination of Gender Differences in Croatia and Spain. *Frontiers in Psychology*, 6282. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.689354>
- Granic, I. i Patterson, G. R. (2006). Toward a comprehensive model of antisocial development: A dynamic systems approach. *Psychological Review*, *113*, 101–131. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.113.1.101>
- Griffiths, M. (2005). A 'components' model of addiction within a biopsychosocial framework. *Journal of Substance use*, *10*(4), 191-197. <https://doi.org/10.1080/14659890500114359>
- Hamilton, S. F. (1999). A three-part definition of youth development. *Unpublished manuscript, Cornell University College of Human Ecology, Ithaca, NY.*
- Hartmann, T. i Klimmt, C. (2006). Gender and computer games: Exploring females' dislikes. *Journal of Computer-Mediated Communication*, *11*(4), 910–931. <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2006.00301.x>.
- Heck, K. E. i Subramaniam, A. (2009). Youth development frameworks. *Davis, CA.*
- Hendricks, P. A. (1996). Targeting life skills model. *Iowa State University Extension.*
- Hill, E. M., Griffiths, F. E. i House, T. (2015). Spreading of healthy mood in adolescent social networks. *Proceedings of the Royal Society B: Biological Sciences*, *282*(1813), 20151180. <http://dx.doi.org/10.1098/rspb.2015.1180>
- Hoffman, D. L. i Novak, T. (2013). Online experience in social media: Two paths to feeling close and connected. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1990005>
- Huang, L., Zhang, J., Duan, W. i He, L. (2021). Peer relationship increasing the risk of social media addiction among Chinese adolescents who have negative emotions. *Current Psychology*, 1-9. <https://doi.org/10.1007/s12144-021-01997-w>

- Irving, L. M., Dupen, J. i Berel, S. (1998). A media literacy program for high school females. *Eating Disorders: The Journal of Treatment and Prevention*, 6(2), 119-131. <https://doi.org/10.1080/10640269808251248>
- Jacobson, K. C. i Rowe, D. C. (1999). Genetic and environmental influences on relationships between family connectedness, school connectedness, and adolescent depressed mood: Sex differences. *Developmental Psychology*, 4, 926-939. doi:10.1037/0012-1649.35.4.926
- Jeriček, H. (2002). Internet i ovisnost o internetu u Sloveniji. *Medijska istraživanja*, 8(2), 85-101.
- Jose, P. E., Ryan, N. i Pryor, J. (2012). Does social connectedness promote a greater sense of well-being in adolescence over time?. *Journal of research on adolescence*, 22(2), 235-251. <https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2012.00783.x>
- Jovičić Burić, D., Muslić, L., Krašić, S., Markelić, M., Franelić, I. P. i Milanović, S. M. (2021). Croatian validation of the Compulsive Internet Use Scale. *Addictive Behaviors*, 119, 106921. <https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2021.106921>
- Keijsers, L., Branje, S. J., VanderValk, I. E. i Meeus, W. (2010). Reciprocal effects between parental solicitation, parental control, adolescent disclosure, and adolescent delinquency. *Journal of Research on Adolescence*, 20(1), 88-113. <https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2009.00631.x>
- Kerr, M. i Stattin, H. (2000). What parents know, how they know it, and several forms of adolescent adjustment: further support for a reinterpretation of monitoring. *Developmental psychology*, 36(3), 366. DOI: [10.1037//0012-1649.36.3.366](https://doi.org/10.1037//0012-1649.36.3.366)
- Kerr, M., Stattin, H. i Burk, W. J. (2010). A reinterpretation of parental monitoring in longitudinal perspective. *Journal of research on Adolescence*, 20(1), 39-64. <https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2009.00623.x>
- Kiernan, K. (2001). The rise of cohabitation and childbearing outside marriage in Western Europe. *International journal of law, policy and the family*, 15(1), 1-21. <https://doi.org/10.1093/lawfam/15.1.1>

- Kim, H. R., Kim, S. M., Hong, J. S., Han, D. H., Yoo, S. K., Min, K. J. i Lee, Y. S. (2018). Character strengths as protective factors against depression and suicidality among male and female employees. *BMC public health*, *18*(1), 1-11. <https://doi.org/10.1186/s12889-018-5997-1>
- King, P. E., Dowling, E. M., Mueller, R. A., White, K., Schultz, W., Osborn, P., Dickerson, E., Bobek, D. L., Lerner, R. M., Benson, P. L. i Scales, P. C. (2005). Thriving in adolescence: The voices of youth-serving practitioners, parents, and early and late adolescents. *The Journal of Early Adolescence*, *25*(1), 94-112.
- Kline, P. (2011). *The Handbook of psychological testing* (2. izdanje). Routledge.
- Ko, C.H., Wang, P.W., Liu, T.L., Yen, C.F., Chen, C.S. i Yen, J.Y. (2015). Bidirectional associations between family factors and Internet addiction among adolescents in a prospective investigation. *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, *69*(4), 192–200. <https://doi.org/10.1111/pcn.12204>
- Koning, I. M., Peeters, M., Finkenauer, C. i van den Eijnden, R. J. J. M. (2018). Bidirectional effects of Internet-specific parenting practices and compulsive social media and Internet game use. *Journal of Behavioral Addictions*, *7*(3), 624–632. doi:10.1556/2006.7.2018.68
- Lachmann, B., Sindermann, C., Sariyska, R. Y., Luo, R., Melchers, M. C., Becker, B., Cooper, A. J. i Montag, C. (2018). The role of empathy and life satisfaction in internet and smartphone use disorder. *Frontiers in Psychology*, *9*, 398. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.00398>
- Laird, R. D., Marrero, M. D. i Sentse, M. (2010). Revisiting parental monitoring: Evidence that parental solicitation can be effective when needed most. *Journal of Youth and Adolescence*, *39*(12), 1431-1441. <https://doi.org/10.1007/s10964-009-9453-5>
- Lamblin, M., Murawski, C., Whittle, S. i Fornito, A. (2017). Social connectedness, mental health and the adolescent brain. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, *80*, 57-68. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2017.05.010>
- Larson, R. W., Richards, M. H., Moneta, G., Holmbeck, G. i Duckett, E. (1996). Changes in adolescents' daily interactions with their families from ages 10 to 18: Disengagement and transformation. *Developmental Psychology*, *32*(4), 744–754. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.32.4.744>

- Len-Ríos, M. E., Hughes, H. E., McKee, L. G. i Young, H. N. (2016). Early adolescents as publics: A national survey of teens with social media accounts, their media use preferences, parental mediation, and perceived Internet literacy. *Public Relations Review*, 42(1), 101-108. <https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2015.10.003>
- Lerner, R. M. (2004). *Liberty: Thriving and civic engagement among America's youth*. Sage.
- Lerner, R. M., Lerner, J. V., Almerigi, J. B., Theokas, C., Phelps, E., Gestsdottir, S., Naudeau, S., Jelicic, H., Alberts, A., Ma, L., Smith, L. M., Bobek, D. L., Richman-Raphael, D., Simpson I., DiDenti Christiansen E. i Von Eye, A. (2005). Positive youth development, participation in community youth development programs, and community contributions of fifth-grade adolescents: Findings from the first wave of the 4-H study of positive youth development. *The journal of early adolescence*, 25(1), 17-71.
- Lerner, J. V., Phelps, E., Forman, Y. i Bowers, E. P. (2009). Positive youth development. U: R. M. Lerner i L. Steinberg (Eds.), *Handbook of adolescent psychology: Individual bases of adolescent development* (pp. 524–558). John Wiley & Sons Inc. <https://doi.org/10.1002/9780470479193.adlpsy001016>
- Li, W., Garland, E. L. i Howard, M. O. (2014). Family factors in Internet addiction among Chinese youth: A review of English-and Chinese-language studies. *Computers in Human Behavior*, 31, 393-411. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2013.11.004>
- Liau, A. K., Khoo, A. i Ang, P. H. (2008). Parental awareness and monitoring of adolescent Internet use. *Current psychology*, 27(4), 217-233. <https://doi.org/10.1007/s12144-008-9038-6>
- Lin, C. H., Lin, S. L. i Wu, C. P. (2009). The Effescts of Parental Monitoring and Leisure Boredom on Adolescents' Internet Addiction. *Adolescence*, 44(176).
- Liu, Y. L. (2020). Maternal mediation as an act of privacy invasion: The association with internet addiction. *Computers in Human Behavior*, 112, 106474. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2020.106474>
- Ma, H. K. (2006). Social competence as a positive youth development construct: Conceptual bases and implications for curriculum development. *International Journal of Adolescent Medicine and Health*, 18(3), 379-386. <https://doi.org/10.1515/IJAMH.2006.18.3.379>
- Marc, P. (2001). Digital natives, digital immigrants. *On the horizon*, 9(5), 1-6.

- Marsh, H. W. i Craven, R. G. (2006). Reciprocal effects of self-concept and performance from a multidimensional perspective: Beyond seductive pleasure and unidimensional perspectives. *Perspectives on psychological science*, 1(2), 133-163. <https://doi.org/10.1111/j.1745-6916.2006.00010.x>
- Martins, M. V., Formiga, A., Santos, C., Sousa, D., Resende, C., Campos, R., Nogueira, N., Carvalho, P. i Ferreira, S. (2020). Adolescent internet addiction–role of parental control and adolescent behaviours. *International Journal of Pediatrics and Adolescent Medicine*, 7(3), 116-120. <https://doi.org/10.1016/j.ijpam.2019.12.003>
- McDonald, N. M. i Messinger, D. S. (2011). The development of empathy: How, when, and why. U: Sanguineti, J. J., Acerbi, A. i Lombo J. A. (Eds.), *Moral behavior and free will: A neurobiological and philosophical approach*. IF-Press, 333–359.
- Melchers, M., Li, M., Chen, Y., Zhang, W. i Montag, C. (2015). Low empathy is associated with problematic use of the Internet: Empirical evidence from China and Germany. *Asian journal of psychiatry*, 17, 56-60. <https://doi.org/10.1016/j.aip.2015.06.019>
- Melotti, G., Poti, S., Giancesini, G. i Brighi, A. (2018). Adolescents at risk of delinquency. The role of parental control, trust, and disclosure. *Deviant Behavior*, 39(3), 347-362. <https://doi.org/10.1080/01639625.2017.1286172>
- Nickerson, A. B., Mele, D. i Princiotta, D. (2008). Attachment and empathy as predictors of roles as defenders or outsiders in bullying interactions. *Journal of school psychology*, 46(6), 687-703. <https://doi.org/10.1016/j.jsp.2008.06.002>
- O'Connor, L. E., Berry, J. W., Weiss, J. i Gilbert, P. (2002). Guilt, fear, submission, and empathy in depression. *Journal of affective disorders*, 71(1-3), 19-27. [https://doi.org/10.1016/S0165-0327\(01\)00408-6](https://doi.org/10.1016/S0165-0327(01)00408-6)
- Omer, H., Satran, S. i Driter, O. (2016). Vigilant care: An integrative reformulation regarding parental monitoring. *Psychological Review*, 123(3), 291–304. <https://doi.org/10.1037/rev0000024>
- Özaslan, A., Yıldırım, M., Güney, E., Güzel, H. Ş. i İşeri, E. (2021). Association between problematic internet use, quality of parent-adolescents relationship, conflicts, and mental health problems. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 1-17. <https://doi.org/10.1007/s11469-021-00529-8>

- Paakkari, L., Tynjälä, J., Lahti, H., Ojala, K. i Lyyra, N. (2021). Problematic social media use and health among adolescents. *International journal of environmental research and public health*, 18(4), 1885. <https://doi.org/10.3390/ijerph18041885>
- Pallant, J. (2013). *SPSS survival manual*. McGraw-Hill Education.
- Pantić, I. (2014). Online social networking and mental health. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 17(10), 652-657. doi: [10.1089/cyber.2014.0070](https://doi.org/10.1089/cyber.2014.0070)
- Park, N. (2009). Building strengths of character: Keys to positive youth development. *Reclaiming Children and Youth*, 18(2), 42.
- Park, S. K., Kim, J. Y. i Cho, C. B. (2008). Prevalence of Internet addiction and correlations with family factors among South Korean adolescents. *Adolescence*, 43(172).
- Patton, G. C., Sawyer, S. M., Santelli, J. S., Ross, D. A., Afifi, R., Allen, N. B., Arora, M., Azzopardi, P., Baldwin, W., Bonell, C., Kakuma, R., Kennedy, E., Mahon, J., McGovern, T., Mokdad, A. H., Patel, V., Petroni, S., Reavley, N., Taiwo, K., ... i Viner, R. M. (2016). Our future: a Lancet commission on adolescent health and wellbeing. *The Lancet*, 387(10036), 2423-2478. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(16\)00579-1](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(16)00579-1)
- Peterson, C. i Seligman, M. E. (2004). *Character strengths and virtues: A handbook and classification* (Vol. 1). Oxford University Press.
- Phan, H. P. (2009). Relations between goals, self-efficacy, critical thinking and deep processing strategies: a path analysis. *Educational Psychology*, 29(7), 777-799. <https://doi.org/10.1080/01443410903289423>
- Phelps, E., Balsano, A. B., Fay, K., Peltz, J. S., Zimmerman, S. M., Lerner, R. M. i Lerner, J. V. (2007). Nuances in early adolescent developmental trajectories of positive and problematic/risk behaviors: Findings from the 4-H study of positive youth development. *Child and adolescent psychiatric clinics of North America*, 16(2), 473-496. <https://doi.org/10.1016/j.chc.2006.11.006>
- Pomerantz, E. M. i Eaton, M. M. (2000). Developmental differences in children's conceptions of parental control: "They love me, but they make me feel incompetent". *Merrill-Palmer Quarterly*, 46, 140-167.
- Pufal-Struzik, I. (1998). Self-acceptance and Behaviour Control in Creatively Gifted Young People. *High Ability Studies*, 9(2), 197-205. <https://doi.org/10.1080/135981398009020>

- Pyszczynski, T., Greenberg, J., Solomon, S., Arndt, J. i Schimel, J. (2004). Why Do People Need Self-Esteem? A Theoretical and Empirical Review. *Psychological Bulletin*, 130(3), 435–468. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.130.3.435>
- Resnick, M. D., Harris, L. J. i Blum, R. W. (1993). The impact of caring and connectedness on adolescent health and well-being. *Journal of paediatrics and child health*, 29, S3-S9. <https://doi.org/10.1111/j.1440-1754.1993.tb02257.x>
- Rieffe, C. i Camodeca, M. (2016). Empathy in adolescence: Relations with emotion awareness and social roles. *British journal of developmental psychology*, 34(3), 340-353. <https://doi.org/10.1111/bjdp.12133>
- Rodin, J. (1990). Control by any other name: Definitions, concepts, and processes. *Self-directedness: Cause and effects throughout the life course*, 1-17.
- Rosen, L. D., Cheever, N. A. i Carrier, L. M. (2008). The association of parenting style and child age with parental limit setting and adolescent MySpace behavior. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 29(6), 459-471. <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2008.07.005>
- Roth, J. L. i Brooks-Gunn, J. (2003). What exactly is a youth development program? Answers from research and practice. *Applied developmental science*, 7(2), 94-111. https://doi.org/10.1207/S1532480XADS0702_6
- Sasson, H. i Mesch, G. (2014). Parental mediation, peer norms and risky online behavior among adolescents. *Computers in Human Behavior*, 33, 32-38. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2013.12.025>
- Sawyer, S. M., Azzopardi, P. S., Wickremarathne, D., & Patton, G. C. (2018). The age of adolescence. *The Lancet Child & Adolescent Health*, 2(3), 223-228. [https://doi.org/10.1016/S2352-4642\(18\)30022-1](https://doi.org/10.1016/S2352-4642(18)30022-1)
- Schou Andreassen, C. i Pallesen, S. (2014). Social network site addiction-an overview. *Current pharmaceutical design*, 20(25), 4053-4061.
- Schunk, D. H. i Meece, J. L. (2006). Self-efficacy development in adolescence. *Self-efficacy beliefs of adolescents*, 5(1), 71-96.
- Scull, T. M., Kupersmidt, J. B., Parker, A. E., Elmore, K. C. i Benson, J. W. (2010). Adolescents' media-related cognitions and substance use in the context of parental and

- peer influences. *Journal of youth and adolescence*, 39(9), 981-998. <https://doi.org/10.1007/s10964-009-9455-3>
- Servidio, R., Gentile, A. i Boca, S. (2018). The mediational role of coping strategies in the relationship between self-esteem and risk of internet addiction. *Europe's journal of psychology*, 14(1), 176. doi: [10.5964/ejop.v14i1.1449](https://doi.org/10.5964/ejop.v14i1.1449)
- Shek, D. T. i Yu, L. (2012). Internet addiction in Hong Kong adolescents: profiles and psychosocial correlates. <https://doi.org/10.1515/ijdhhd-2012-0023>
- Shek, D. T., Zhu, X. i Ma, C. M. (2018). The influence of parental control and parent-child relational qualities on adolescent internet addiction: A 3-year longitudinal study in Hong Kong. *Frontiers in Psychology*, 9, 642. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.00642>
- Smetana, J. G., Metzger, A., Gettman, D. C. i Campione-Barr, N. (2006). Disclosure and secrecy in adolescent-parent relationships. *Child Development*, 77, 201-217. doi: 10.1111/j.1467-8624.2006.00865.x
- Stattin, H. i Kerr, M. (2000). Parental monitoring: A reinterpretation. *Child development*, 71(4), 1072-1085. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00210>
- Statista Research Department (2022). Most popular social networks worldwide as of January 2022. Pristupljeno 16.5.2022. <https://www.statista.com/statistics/272014/global-social-networks-ranked-by-number-of-users/>
- Steiger, A. E., Allemand, M., Robins, R. W. i Fend, H. A. (2014). Low and decreasing self-esteem during adolescence predict adult depression two decades later. *Journal of personality and social psychology*, 106(2), 325. <https://doi.org/10.1037/a0035133>
- Su, W., Han, X., Yu, H., Wu, Y. i Potenza, M. N. (2020). Do men become addicted to internet gaming and women to social media? A meta-analysis examining gender-related differences in specific internet addiction. *Computers in Human Behavior*, 113, 106480. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2020.106480>
- Sun, P., Unger, J. B., Palmer, P. H., Gallaher, P., Chou, C. P., Baezconde-Garbanati, L., Garbanati, L. B., Sussman, S. i Johnson, C. A. (2005). Internet accessibility and usage among urban adolescents in Southern California: implications for web-based health

research. *CyberPsychology & Behavior*, 8(5), 441-453.
<https://doi.org/10.1089/cpb.2005.8.441>

Sun, R. C. i Lau, P. S. (2006). Cognitive competence as a positive youth development construct: conceptual bases and implications for curriculum development. *International Journal of Adolescent Medicine and Health*, 18(3), 401-408.
<https://doi.org/10.1515/IJAMH.2006.18.3.401>

Sun, Y. i Wilkinson, J. S. (2020). Parenting style, personality traits, and interpersonal relationships: A model of prediction of internet addiction. *International Journal of Communication*, 14, 23.

Tone, E. B. i Tully, E. C. (2014). Empathy as a “risky strength”: A multilevel examination of empathy and risk for internalizing disorders. *Development and psychopathology*, 26(4pt2), 1547-1565. <https://doi.org/10.1017/S095457941400119>

Tsitsika, A., Janikian, M., Schoenmakers, T. M., Tzavela, E. C., Olafsson, K., Wójcik, S., Macarie, G. F., Tzavara, C. i Richardson, C. (2014). Internet addictive behavior in adolescence: a cross-sectional study in seven European countries. *Cyberpsychology, behavior, and social networking*, 17(8), 528-535.
<https://doi.org/10.1089/cyber.2013.0382>

Uygur, S. S. (2017). The Relationship Between Levels of Empathy, Communication Skills and Internet Addiction. *Research on Communication*, 95.

van den Eijnden, R. J., Geurts, S. M., Ter Bogt, T. F., van der Rijst, V. G. i Koning, I. M. (2021). Social media use and adolescents' sleep: A longitudinal study on the protective role of parental rules regarding internet use before sleep. *International journal of environmental research and public health*, 18(3), 1346.
<https://doi.org/10.3390/ijerph18031346>

White-Gosselin, C. É. i Poulin, F. (2022). Associations between young adults' social media addiction, relationship quality with parents, and internalizing problems: A path analysis model. *Canadian Journal of Behavioural Science/Revue canadienne des sciences du comportement*. <https://doi.org/10.1037/cbs0000326>

Wilson, K., Fornasier, S. i White, K. M. (2010). Psychological predictors of young adults' use of social networking sites. *Cyberpsychology, behavior, and social networking*, 13(2), 173-177. <https://doi.org/10.1089/cyber.2009.0094>

- Wisniewski, P., Jia, H., Wang, N., Zheng, S., Xu, H., Rosson, M. B. i Carroll, J. M. (2015). Resilience mitigates the negative effects of adolescent internet addiction and online risk exposure. U: *Proceedings of the 33rd Annual ACM Conference on Human Factors in Computing Systems*, 4029-4038. <https://doi.org/10.1145/2702123.2702240>
- World Health Organization. (1965). Health problems of adolescence: report of a WHO Expert Committee.
- Yau, J. P., Tasopoulos-Chan, M. i Smetana, J. G. (2009). Disclosure to parents about everyday activities among American adolescents from Mexican, Chinese, and European backgrounds. *Child Development*, 80(5), 1481-1498. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2009.01346.x>
- Yesilyurt, F. i Solpuk Turhan, N. (2020). Prediction of the Time Spent on Instagram by Social Media Addiction and Life Satisfaction. *Cypriot Journal of Educational Sciences*, 15(2), 208-219.
- Young, K. S. (1999). Internet addiction: Evaluation and treatment. *Bmj*, 319(Suppl S4). <https://doi.org/10.1136/sbmj.9910351>
- Young, K., Pistner, M., O'mara, J. i Buchanan, J. (1999). Cyber disorders: The mental health concern for the new millennium. *Cyberpsychology & behavior*, 2(5), 475-479. <https://doi.org/10.1089/cpb.1999.2.475>
- Yu, L. i Shek, D. T. L. (2021). Positive Youth Development Attributes and Parenting as Protective Factors Against Adolescent Social Networking Addiction in Hong Kong. *Frontiers in Pediatrics*, 9. doi: [10.3389/fped.2021.649232](https://doi.org/10.3389/fped.2021.649232)
- Zahn–Waxler, C., Klimes–Dougan, B. i Slattery, M. J. (2000). Internalizing problems of childhood and adolescence: Prospects, pitfalls, and progress in understanding the development of anxiety and depression. *Development and psychopathology*, 12(3), 443-466. <https://doi.org/10.1017/S0954579400003102>
- Zahn-Waxler, C. i Van Hulle, C. (2011). Empathy, guilt, and depression. *Pathological altruism*, 321-344.
- Zhang, L. F. (2008). Thinking styles and identity development among Chinese university students. *The American journal of psychology*, 121(2), 255-271. <https://doi.org/10.2307/20445460>

